

RADGONSKE ŽRTVE:

Andrej Melihen
Rudolf Ukovič
Anton Žvab

ISTRA

RADGONSKE ŽRTVE:

Marko Fraj
Peter Hvala
Liberat Velan

GLASILO SAVEZA JUGOSLOVENSKIH EMIGRANATA IZ JULIJSKE KRAJINE

NAŠE ŽRTVE ZA
JUGOSLAVIJO

7. maja tega leta so bili po inicijativi občine Gornja Radgona izkopani zemski ostanki slovenskih in hrvatskih vojakov bivšega 97. avstrijskega pehotnega polka, ki so bili ob prvi obletnici majske deklaracije 27. in 29. maja 1918. radi svojega jugoslovanskega prepričanja kot uporniki ustreljeni v Radgoni, ki leži sedaj v Avstriji prav ob skrajni severni meji naše države.

Padli so tedaj pod svincem avstrijske soldateske kot mučeniki za porajajočo se Jugoslavijo sledeči mladeniči iz Goriškega in iz Istre:

1. ANDREJ MELIHEN, računski podčastnik, po poklicu trgovski pomočnik, 26 let star, doma iz Serpenice na Tolminskem.

2. RUDOLF UKOVIČ, gozdarski uradnik, 24 leta star, doma iz Hrušice pri Podgradu v Istri.

3. ANTON ŽVAB, 29 let star, iz Šepulj pri Sežani.

4. MARKO FRAJ, 37 let star, iz Motovuna v Istri.

5. PETER HVALA, 25 let star, iz Pečini na Tolminskem in

6. LIBERAT VELAN, 27 let star iz Pavišine v Istri.

Z njimi sta padla tudi dva Italijana:

Giovanni Maniaco iz Gorice in Riccardo Wrech iz Tržica. O zadnjem pa priča že ime da je bil po rodu Slovenec.

Vodja upora sta bila Andrej Melihen in Rudolf Ukovič. Oba sta bila vojna ujetnika v Rusiji. Melihen se je v ujetništvu preživljal kot učitelj. Ukovič pa je bil zaposlen pri gozdarski upravi v bližini Kijeve. Po premirju pri Brest-Litovskem sta se oba skupaj z drugimi vojaki vrnila v domače kraje, prepričana, da se jima ne bo treba več vrniti na fronto. Toda dovolili so jim samo 14-dnevni dopust, nakar sta morala k kadru svojega polka, ki je bil tedaj v Radgoni.

Melihen in Ukovič sta bila prepričana o propadu Avstrije in o postanku velike in svobodne Jugoslavije. Te ideje sta širila tudi med svojimi tovariši. Čestokrat so se shajali v večjih in manjših skupinah, kjer so se razgovarjali o osvoboditvi in ujedinitvi Jugoslovancov. Tako se je tudi nekega majskega večera zbralo več fantov z Melihnom in Ukovičem v Jageričevi gostilni na glavnem trgu v Radgoni. Prepevali so jugoslovanske narodne pesmi in se navduševali za Jugoslavijo. Med nje pa je prišel Judež, trčil je z njimi in jim nazdravil, nato pa nastopil kot provokator in policist. Bil je to sin slovenske matere, zagrižen avstrofiliški navednik, ki je prej služil v Istri, po vojni pa ga ni bilo sram sprejeti državno službo v Jugoslaviji.

Ko je sam nahujskal prisotne, je aretiraral Andreja Melihna. Njegova aretacija pa je vzbudila med njegovimi somišljeniki veliko razburjenje in v noči od 23. na 24. maj 1918. je izbruhnil upor, ki je bil s silo udušen po prihodu oddelkov 26. in 27. pehotnega polka iz Maribora, 7. pehotnega polka iz Celovca in 27. pehotnega polka iz Gradca. Vojno sodišče je sodilo hitro in strogo.

27. maja 1918. ob 19 uri sta bila Andrej Melihen in Rudolf Ukovič ustreljena pod zidom Kodoličeve vojašnice, kjer so bili nastanjeni uporniki. Za eksekucijo se je prostovoljno javilo šest nemških vojakov 7. celovskega pehotnega polka. Mučnikoma, ki sta junaško šla v smrt za svoje nacionalno prepričanje, je govoril zadnje tolažilne besede tedanji kaplan iz Gornje Radgone Milan Slaje. Zadnje Ukovičeve besede so bile: »Živel Slovenec in Hrvat!«

Dva dni pozneje so jim sledili na mortišče ostali obsojenci Žvab, Fraj Hvala, Velan, Maniaco in Wrech. Okovani v težke verige so junaško korakali v senci bajonet po radgonskem trgu in prepevali jugoslovanske in italijanske narodne pesmi. Takrat se niti posuroveli nemški vojaki celovskega polka niso več prostovoljno odzvali za usmrtilen, temveč je moral poveljnik sam izbrati iz njihove srede rablje; določil je za to »časno« službo one, ki so imeli največ prestopkov na vesti.

Se marsikateremu našemu mladeniču je pretila smrt pod avstrijskim svincem, toda baje po ukazu od najvišjega mesta so bile nadaljne smrtno obsode ukinjene.

Zadnja želja, ki jo je Rudolf Ukovič še pol ure pred smrtjo izrazil v pismu na svojo staršo, je bila, da ne bi njegove kosti ležale v tuji mrzli zemlji, temveč, da bi jih prenesli v njegovo domovino in da bi na njih rožice cvetele kakor na nedolžnem otoku.

Njegova želja se ni mogla izpolniti, kajti v domači grudi v Hrušici ne bi našli njegovi zemski ostanki miru, saj gospodari nad to zemljo tujec, ki je še krutejši kakor oni, proti kateremu se je on uprl, in kraja, kjer bi bil pokopan ne bi smela

ZADNJI POZDRAVI RUDOLFA UKOVIČA
TRI URE PRED SMRTJO

DOPISNICA SESTRAM

Naslov: Gospodična Amalija Ukovič, Hrušica, p. Podgrad, Istra.

27. V. 1918.

Preljuba Malja in Zozina in Alojzija! Zalostno se nahajam. Smrt čakam, do 6. ure zvečer od cesarja zadnje upanje. Sedaj so 4 ure. Ne bodite žalostne in molite se Bogu za mene, ki nedolžen umiram. Ne morem Vam več pisati. Oprostite mi vse, predrage sestre. Vaš Rudolf Ukovič.

Dopisnica je pisana s svinčnikom. Poštni pečat na znamki kaže datum 28., udarjen pa je na znamko tako, da ga je vidna samo polovica in krajevne oznake sploh ni. V razumljiv razburjenosti je pisec pri imenu sestre Rozine zapisal namesto »R« začetnico »Z«.

PISMO STARŠEM, SESTRAM IN SORODNIKOM

Pol ure pred usmrtiljivo.

Ljubi oče, draga mati! Ljubljene sestre in vsi ostali sorodniki! Božja Previdnost me kliče k sebi. Ne obupajte, ne žalujte. Stopam pred večnega Sodnika s čistim srcem, grem na zadnje potovanje spreviden s sv. zakramenti. Upam, da mi bo večni Sodnik milostljiv.

Nad svidenje nad zvezdami! Vas ljubeči Rudolf.

Preljubi moj oče, mama in sestre Amalija in Rozina in Alojzija in vsi sorodniki!

Moja smrt me čaka za pol ure, ali ne bodite žalostni in nič se ne grevajte, saj ne umiram sramotno, ampak le kakor nedolžen človek, katerega ne more nihče obtožiti, ampak usoda je taka in si ne morem pomagati in Vi tudi ne!

Preljubi oče, nikoli si nisem kaj takega mislil niti sem očevoval. Mama moja ljuba, bodite trdni in nič se ne grevajte, saj sem se spravil z ljubim Bogom, kakor pritiče krščanskega človeka. Sestre moje ljube, bodite potolažene in živite v zadovoljnosti, kakor Vam priželim od čistega svojega srca.

Pozdravite mojo ljubo Malči, katero sem zvesto ljubil, in bodite ji dobri in pomagajte ji kar mogoče.

Ljubi oče, pomagajte si, kakor mogoče, in živite, kakor Vam bo najlažje, in po smrti Vaši ne pozabite na naše ljudi in sestre, da ne bodo trpeli.

označiti njemu tako ljuba slovenska beseda.

Sedemnajst let so počivale njegove kosti in kosti njegovih tovarišev v tuji zemlji. 7. tega meseca pa so jih izkopali, da jih prepelajo, ako že ne v domačo grudo, vsaj v svobodno jugoslovansko zemljo, ki so jo ti mučeniki tako ljubili.

Ze v septembru 1924. so prepeljali kosti njihovih italijanskih sotrpina Maniaca v Gorico in junija 1929. smrtno ostanke drugega italijanskega mučenika Wrecha v Tržič.

V torek, 7. maja t. l. so prepeljali čez murski most iz Avstrije v Gornjo Radgono zemске ostanke vseh šestih jugoslovanskih mučnikov.

Obenem z njimi so prepeljali tudi smrtno ostanke Maistrovih borcev, ki so padli v dne od 4. do 6. februarja 1919. v bojih za Radgono in katerih kosti so počivale na pokopališču v Obratni pri Radgoni. Imena teh junakov so:

To je moja zadnja pisava, katera je iz mojih rok. Pozdravite strica Franceta, Polmeta in vse domače.

Vas pa, dragi oče, mati sestre, pozdravljam zadnjikrat in se vidimo le na drugem svetu. Vaš v grobu Rudolf.

Le še eno prošnjo imam do Vas, da moje kosti ne bodo tukaj ležale, ampak da jih prenesete v mojo domovino in da bodo rožice cvetele na njih kakor na nedolžnem otoku.

Z Bogom, ljubi starši in sestre in Malči! Vaš do groba in v grobu Rudolf.

Pismo je pisano s svinčnikom na obeh straneh polovice pole konceptnega papirja, v začetku naravnosti kaligrafirano, proti koncu pa vse slabeje in nerazločnejše. Sedaj! Pol ure pred smrtjo!

PISMO GORNJERADGONSKEGA KAPLANA MUČNIKOVIM STARŠEM

Dne 28. maja 1918.

Velecenjeni gospod! Velecenjena gospa! Izvršujoč težavno, a vendar tolikanj hvaležno nalogo katoliškega duhovnika — tolažiti žalostne, mir vlivati v srce obupajočim — Vam pišem te vrste. Vaš ljubljani in Vas z vsem srcem ljubeči sin Andrej »pomota« vojaške oblasti, ki je zašla v vsa poročila o tedanjih dogodkih; pripred.) je dokončal tek svojega življenja in se preselil iz te solzne doline tja, kamor smo namenjeni vsi, v — večnost. Dne 27. maja ob 7. uri zvečer je z mirom na obrazu in s pokojem v srcu, spreviden s sv. zakramenti in zadnjimi tolažili naše vere zatisnil svoje oči za vedno... Ne obupajte! Umrl je kot krščanski junak in pravičnik, a vendar tako mili Sodnik ga bo storil dežnega onega plačila, ki mu ne bo odvzeto nikdar...

Truplo Vašega sina Andreja (sic!) počiva na tukajšnjem mirovdvoru v Radgoni. Ako obiščete njegov grob, pomolim skupno z Vami tudi jaz za njegovo dušo. Vam vdani, z Vami žalujoči Milan Slaje, kapelan v Gornji Radgoni p. Radgona. P. Radkersburg Stajersko.

RUDOLF UKOVIČ.

Rodil se je leta 1894. kot edinec uglednega in narodno zavednega posestnika Andreja Ukoviča v Hrušici pri Podgradu in hiši, ki nosi številko 46. Dopršil je nižjo gimnazijo v Pazinu in se nato posvetil gozdarstvu. Stopil je v državno službo in služil pri gozdarskem komisariatu v Voloskem in v Podgradu. Leta 1915. je moral k vojakom, in sicer k 97. pehotnemu polku. Kmalu so ga poslali na rusko fronto, kjer je postal kaplar. V boju pri Rodeken so ga Rusi ujeli. Romal je po raznih taboriščih, dokler ga niso zaposlili pri upravi obsežnih gozdov v bližini Kijeve.

Užival je zaupanje ruskih vojaških predstojnikov. Radi tega je lahko pomagal marsikateremu slovenskemu in hrvatskemu ujetniku, ki mu je bil dodeljen pri delu v gozdu. Kjer in kadar je mogel, je pomagal našim rojakom v ujetništvu.

Po premirju pri Brest-Litovskem se je maja meseca 1918 vrnil iz Rusije. Po kratkem dopustu, ki ga je prebil v rojstnem kraju, je moral k kadru svojega polka, ki je bil tedaj v Radgoni. 17. maja je dospel v Radgono. 27. maja pa je že bil ustreljen.

Kruta usoda Rudolfa Ukoviča je ubila tudi njegovo mater. Iz žalosti za izgubljenim sinom mu je kaj kmalu sledila v prerani grob. Tudi oče ni dočkal dneva, ko so pripeljali Rudolfove zemске ostanke v osvobodjeno ozemlje. Že deveto leto počiva tudi on v hladni zemlji. V njegovem rojstnem kraju, v Hrušici pri Podgradu, živijo danes samo še njegove sestre Amalija, Rozina in Alojzija.

1. Jožef Haložan iz Maribora,
2. Janez Repolusk od Sv. Kunigunde pri Mariboru,
3. Martin Presec iz Budine pri Ptuj,
4. Ivan Masten iz Središča,
5. Martin Koje od Sv. Lenarda v Slovenskih Goricah in
6. neznani junak, ki je padel 4. februarja.

Smrtni ostanki Radgonskih mučnikov in Maistrovih junakov so bili začasno shranjeni v mrtvašnici na pokopališču v Radgoni, svečan pogreb pa se bo vršil v četrtek 30. t. m. ob pol 11. uri.

Slava Radgonskim mučnikom!

Slava Majstrovim borcem!

Mir in pokoj njihovim smrtnim ostankom v svobodni jugoslovanski zemlji!

V PRIČAKOVANJU SMRTNE
OBSODBE

(Priča Ivan Lampe, sedaj v Kočevju)

V prvi polovici leta 1918. sem služil kot navaden vojak pri 97. pehotnem polku v Radgoni. Z nekaj dni pred uporom sem neposredno od Melihna, Ukoviča in tovarišev, ki sem jih osebno poznal, zvedel, da se pripravljajo upor. Zaročniki so se shajali v nekem hramu v sami Kodoličevi vojašnici. Veliko se je govorilo o tem, kod naj bi šlo meje bodoče Jugoslavije.

Na predvečer upora je bil ob osemnajsti uri raport, ki je potekel v polnem redu. Po raportu pa je bilo življenje po vojašnicah in zunaj posebno živahno. Okrog poldnesa ure so padli prvi strelhi. Kmalu nato je bilo splošno streljanje in povsod so se slišali vzkliki »Živela Jugoslavija!«. Ko je naša četa na ukaz upornikov vodil šla v skladišče municije, smo opazili, da so bili že drugi pred nami udrli v skladišče. Vzeli smo po svoji volji municije in šli pred mesto, da bi tam kopali järke, iz katerih bi se lahko branili. Kmalu so častniki alarmirali čete, ki so bile nastanjene zunaj mesta in niso bile obveščene o pripravi za upor. Začel se je boj, pri katerem je bilo na obeh straneh več ubitih in ranjenih.

Ko so prišli proti jutru še čete iz drugih mest na pomoč našim nasprotnikom, smo videli, da je nadaljnja borba zaman. S tovarišem sva med zvižganjem puškinih krogel v temi zbežala proti Gornji Radgoni in se pod nekim kozolcem odpočila. Ko se je streljanje popolnoma poleglo, sva okoli polpete ure zjutraj ubrala pot proti železniškemu mostu, ki pelje iz Radgone proti Ljutomeru. Na mostu je stalo več častnikov, ki so nas ustavili z revolverji v rokah. Vzeli so nam puške in nas gnali med nasajenimi bajoneti v zasilne zapore, kjer so nas zasilili. Še isti dan so nas prepeljali v jahalnico, kjer so nas postavili v vrsto in nam grozili, da bodo vsakega desetega ustrelili, ako ne izdamo krivcev. Po temeljitim zasliševanju so nas zopet odvedli v zapore.

Drugi dan smo doznali, da sta bila dva tovariša obsojena na smrt in dva dni na to tudi ustreljena. Meni so odpustili smrtno kazen, ker sem imel komaj osemnajst let in po zakonu ni bilo dovoljeno ustreliti mladoltnih. Dva dni za prvimi je bilo še šest tovarišev ustreljenih. Noč pred ustreljitvijo je bila strašna. Molili so, kleli in jokali. Ta je klical mater, oni ženo in otroke. Bili so srce pretresujoči prizori. Ponoči so dobili obsojeni dopisnice, da so se lahko poslovili od svojcev, cigaret in jedil. Okrog četrte ure je prišel vojni kurat jih spovedovat in z njimi molit. On jih je tudi spremljal na zadnji poti proti morišču.

Jaz sem bil še perkrat zaslišan pred vojnim sodiščem, končno pa so me zopet dodelili k četi, kamor sem prišel tako izčrpan, da me niso niti moji najboljši tovariši spoznali.

MELIHEN ANDREJ

se je rodil leta 1892. na Srpenici, okraj Tolmin, kot sin Ivana in Marije rojene Trebše. Ko je dovršil osnovno šolo na Srpenici, ga je oče dal učiti trgovstva v Bruck ob Muri k veletrgovcu Kravani, rojaku iz Čezsoče pri Bocu. Po dovršenem vajeniški dobi se je vrnil domov, a že po nekaj mesecih je odšel v Trst kot trgovski pomočnik. V Trstu se je udeleževal pri raznih narodnih društvih. Leta 1913. je bil potrjen k vojakom. Na naboru v Bocu se je sprl z orožnikom, ki ga je aretiraril in predal sodišču, kjer pa je bil takoj izpuščen. Predno je odslužil vojaščino je izbruhnila 1. 1914. vojna, v kateri je na znani način junaško kot mučenik umrl.

Andrej je bil zelo vesele narave, a v svojih sklepih drzen in odločen ter radi tega pri svojih tovariših priljubljen. Že kot otrok je kazal izreden pogum in napravil marsikatero porednost kar je strogega očeta marsikdaj vznevoljilo, tako da mu je večkrat pretipal zadnji del hlač. Kar si je vtepel v glavo, je tudi izvršil, pa če bi ga bilo stalo tudi življenje. Bil pa je zelo dobrega srca in jako družaben, tako da ga je bila vsaka družba vesela.

V svetovni vojni je našel smrt tudi Andrejev starejši brat Ivan; nakopal si je težko bolezen, kateri je podlegel v vojaški bolnici. Malihnovi stariši in mlajši dve sestri so se za časa vojne nahajali kot begunci v Italiji, in sicer v Saluzzu v Piemontu. Ves čas vojne niso vedeli o sinu Andreju ničesar. O njegovi tragični smrti so izvedeli šele po končani vojni leta 1919., ko so se poštirih letih vrnili v domači kraj. Izguba obeh sinov, porušeno domovje in opustošeno polje, vsi ti strašni udarci usode sotak o hudo zadeli ubogo mater, da je podlegla težki duševni boli. Kmalu za njo je umrla, strta po nesrečah, ki so zadele rodbino, tudi Melihnova 31-letna sestra. Od Melihnovih rodbine živijo še dve sestri, od katerih je ena poročena v Trstu, in sedemdesetletni oče, ki živi v najmlajšo hčerko na Andrejevem domu v Srpenici.

FRANCE BEVK :

RADGONSKI MUČENIKI

(Po tržaški „Edinosti“ od 10. in 12. junija 1928)

Proti koncu maja 1918. je v Radgoni padlo osmero žrtev. Ti so bili: računski podčastnik Andrej Melihen, korporal Rudolf Ukovič, korporal Anton Žvab, Peter Hvala, Rihard Breh, Liberat Velan, Giovanni Maniaco in Marko Fraj. Obdolžili so jih oboroženega vojaškega upora, ki se je bil izvršil v noči z dne 23. na 24. maja. Avstrija ni imela usmiljenja, postavljeni so bili pred vojno sodišče in ustreljeni.

POVOD UPORU

Bil sem priča tistih dogodkov, ki se jih še danes dobro spominjam. Leto 1918. je bilo četrto leto vojne, ki je potekala h koncu. Vojaki so bili lačni in naveličani, postajalo je še vsakomur jasno, da se zmaga ne bo nagnila na nemško-avstrijsko stran, bila je to tudi tiha želja večine vojakov nemških narodov. Glasovi, ki so jih bili dvignili jugoslovanski in češki poslanci v dunajskem parlamentu za pravice svojih narodov, tudi med vojaštvom niso bili brez odmeva.

Tudi zavedni Italijani, ki so tvorili lep del sedem in devetdesetega pešpolka s kadrom v Radgoni, so si bili že ustvarili svoje sanje in so bili vse drugo kot navdušeni za Avstrijo. Poleg lakote in poleg omenjenega duševnega razpoloženja med vojaštvom je pripomoglo del upora v Radgoni še eno dejstvo, ki ga ne smemo prezreti. Na dvorišču Kodoličeve vojašnice so stali dolgi, barakam podobni hlevi, v katerih so bili nastanjeni tisti vojaki, ki so se bili vrnili iz ruskega ujetništva. Ti so že enkrat pretrpeli grozo fronte, pomanjkanje v ujetništvu, po polomu boljševikov jih je prignalo hrepenenje v domovino. Verjeli so celo, da jih bodo pustili pri svojih družinah. Motili so se. Poslali so jih samo po nekaj tednov na dopust, nato so jih pripravljali za novo fronto. Mislili so, da so si rešili življenje, a so jih pošiljali v novo trpljenje in smrt. To jim je bilo odveč.

Vsa ta dejstva so pripravila upor, ki je izbruhnil nenadoma, skoraj nehoté, saj se nihče ni pripravljaj nanj, dasi je bil v duši vsakdo zanj dozorel. Upor pa so začeli in uprizorili baš tisti ljudje, ki so se vrnili iz ruskega ujetništva in bivali v hlevih na dvorišču Kodoličeve vojašnice.

Nekatere podrobnosti o začetku upora bodo bržkome za vedno zavite v tajnost. Jaz bom opisal dogodka le, kolikor sem jih sam videl in doživel, ali so mi verodostojne priče potrdile to ali ono dejstvo. Spominjam se dobro večera dne 23. maja; imel sem tisto noč službo nadzornika vhoda na vratih Kodoličeve vojašnice, v kateri je bila nastanjena druga četa.

UPOR SE PRIČENJA

Bilo je nekaj minut pred deseto uro zvečer. V vojašnici je bilo vse tiho, potihnilo so tudi glasovi na dvorišču, vojaki so se po večini spravili v posteljo, le nekatere sence so se lazile okrog oglov. Nenadoma se je oglasilo na radgonskih ulicah petje. Vojaki so peli eno izmed tistih pesmi, ki sicer po zakonu ni bila prepovedana, a je vojaki vendarle niso smeli peti do svoje mile volje. Sledilo je vpitje in vzklikanje, vriskanje in kričanje, s katerim so dajali duška svojim čustvom in nezadovoljstvu.

Mislil sem, da gre za družbo pijanih vojakov, ki so se nekoliko razvneli, a bodo šli spat in se pomirili. Kot so pripovedovali pozneje, se je nahajalo tisti večer v neki radgonski gostilni več vojakov, ki so se ob pijaci razvneli radi aretacije računskega podčastnika Andreja Melihena. Ta je bil obdolžen, da je imel hujskajoč nagovor na vojake in da je vzklikal: »Živela Jugoslavija!« Dejstvo baje je bilo, da se je Melihen nahajal s svojimi tovariši v neki gostilni, kjer so navdušeno govorili o jugoslovanski deklaraciji. Da je moral biti Melihen med ostalimi vojaki priljubljen, priča dejstvo, da jih je bolela njegova aretacija in so tej bolečini dajali vnenjega izraza.

Vpitje se je približevalo vojašnici, pozni došleci so stopili na dvorišče. Vzkliki so se nadaljevali, že so bile slišne besede o uporu. Slučaj je hotel, da tistega večera ni bilo niti enega častnika ali narednika v vojašnici. Nekateri podčastniki pa so bili itak vzajemni z ostalim vojaštvom. Kljub temu sem slišal nekoga, ki jih je miril: »Tiho! Pojdite spat!« In že so se skoraj pomirili, vzkliki so ponehali, ko se je nekdo znova razvnel. V tej razvnetosti je udaril po šipi v oknu barake in jo razbil. To ga je razvnelo še bolj, začel je kričati in razbijati šipe drugo za drugo. Kakor da je bilo s tem dano znamenje za upor. Kri se je razvnela. Nekdo je skočil v eno izmed barak, prinesel puško in ustrelil v zrak.

STRELI IN BOJ ZUNAJ

Rezko je zadonel strel med poslopji. Počili so novi streli. Slišen je bil klic: »Po puške, na upor!« Leteli so po nove puške in streljali v zrak. Začeli so kričati: »Vsi ven! Puške v roke! Na ulice!« Nekateri vojaki, ki so ubogali, popadli so za puške in hiteli na prosto. Drugi so imeli početje za nesmiselno, niso se hoteli mešati v nevarnost, zato se niso zganili. Ostali pa so streljali v barake: »Ven, ali vas pobijemo!« Bilo je nevarno ostati v barakah, zato je bilo kmalu vse v orožju. Med tem so padli na ulici prvi streli.

Po prvih strelh so se prikazali častniki, ki so bili tisto uro že zbrani v svoji menzi. Pri vojašnici so srečali nekaj vojakov s puškami. Strel je padel, eden izmed častnikov je bil ranjen v nogo, tovariši so ga vlekli s seboj in bežali. Po stranskih ulicah so pribеžali na trg, s katerega je iz razdalje nekaj sto metrov vidno na ulico ob Kodoličevi vojašnici. Pričela je bitka. Uporniki so ležali ob vojašnici in streljali na trg, častniki so ležali v strelni črti na trgu in streljali na upornike.

Opozoriti moram, da se je upora udeležila le druga četa, ki je bila nastanjena v Kodoličevi vojašnici, in tisti del vojaštva, ki je bil nastanjen na dvorišču vojašnice. Pridružila se je tudi vojašnica poveljstva, ki je bila oddaljena le nekaj nad sto korakov. Ostale čete so bile nastanjene na gradu in v barakah za gradom, oddelek strojnice pa ob postaji. Vsi ti o uporu še vedeli niso, kvečjemu so nekateri slišali streljanje v mestu. Prebudili so jih šele častniki, ki so jih poslali v strelni črto na radgonski trg.

Štirje uporniki so bili z nasajenimi bajonetmi vdrli v Kodoličovo vojašnico, iz katere so s silo izgnali drugo četo, naj se gre bojevat. Pod streho vojašnice so bili našli zaboj nabojev, ki so jih rabili za ostro streljanje pri vojaških vajah. Ta zaboj so zavlekli na ulico, bilo je edino strelivo (razen tistih par nabojev, ki jih ima vsak vojak), s katerim so razpolagali uporniki.

Tisti uporniki, ki so vzeli zadevo za resno, so imeli obilico dela. Po večini se vojaštvo ni hotelo spustiti v boj radi bojazni, nerazumevanja ali ker je videlo nezmisl takega početja. Malo je bilo tistih, ki so ležali na ulici ob vojašnici, se hrabro branili in napadali. Boj je postajal brezupen. Okrog polnoči je bilo, ko so zapeketale na trgu strojnice, pred vojašnico se je razlegnil krik prvega ranjenca.

VESELJE IN VŽIVANJE V KANTINI

Tudi v tem primeru, kakor v vseh podobnih primerih uporov ali revolucij, se je zgodilo, da so eni tvegali za ideje svoje življenje, drugi pa so izrabili priliko za ropanje. Teh je bila večina. Jedva so bili na dvorišču ali zunaj vojašnice, že so odložili puške, vdrli v kantino in jo začeli ropati. Konzerve, steklenice ruma, konjak, sir in ribe, vse je bilo dobro došlo. Sod vina se je praznil, dva veseljaka sta imela zavrhane rokave do komolcev, točila sta zastoj in ponujala vojakom. V velikanski posodi je na razbeljenem ognjišču vrela mast, v kateri so odkakovali kosi mesa, ki so ga bili ukradli v vojaški kuhinji. Med tem, ko se je na ulici vršil boj, je vladalo v bližnji kantini veselje in pojedina. Nekateri vojaki so vdrli v skladišča in v pisarno, uničili so nekaj knjig, pobrali denar, se na novo preoblekli, natrpali v nahrbtnike novih čevljev in izginili na Madžarsko.

PO UPORU

Preden je vstala zarja, je bilo skladišče oropano, vino popito, ognjišče mrzlo. Vojaki so se stisnili v svoje kote, le nekatere sence so se še vlačile ob stenah. Streli na ulici so postali vse redkejši. Nihče več se ni upal prikazati pred strojnico, da bi tvegali življenje. Strojnica je zdaj za zdaj zaregljala. Ob prvi zarji je utihnil zadnji strel. Redki uporniki, ki so še ostali, so prišli do spoznanja, da je bilo vse zaman. Nekateri so izstrelili slepo patrono in legli v posteljo, da bi zabrisali sled za seboj. Nekateri pa so zbežali proti Madžarski.

Ob peti uri zjutraj se je upal stopiti v vojašnico neki narednik, ki je zaklical: »Kakšne neumnosti pa uganjate, fantje?« Moram priznati, da je baš ta rešil marsikoga ječe ali smrti, ko je brz nato pri drugi četi zabrisal vsako sled udeležbe pri uporu ali ropu. Za narednikom je prišel vojašnico četni poveljnik, nemški nadporočnik, ki je delal tako kisel in srdit obraz, da ga ni moglo popisati.

Ponoči so bili častniki poklicali telefonsko pomoč, ob sedmi uri zjutraj je došlo iz Gradca vojaštvo sedmega pešpolka. Sami mladi nemški Korošci z za-

grizenimi častniki. Ti so grozili, da bodo streljali na nas, če bomo gledali skozi okna. S seboj so pripeljali tudi strojnico in dva topa.

Začele so bridke ure za upornike. Pobrali so nam puške, nihče ni smel obprosti uri v mesto, izjema so bili le podčastniki. Korošci so pazili na nas kot na živino, vse žalitve smo morali požirati molče. Začela so polzvedovanja in preiskavanja. Dva dni za tem je že prišel vojaški avditor s svojim sodiščem, izvršile so se nekatere aretacije. Takoj naslednjega dne po njegovem prihodu je začelo delovati sodišče.

OBSODBE IN USMRTITVE

Spčetka smo vse skupaj imeli le za šalo, ko pa se je še istega dne raznesla novica, da sta prva dva obsojena na smrt, je vse vojaštvo spreletel mrzel znoj. Obsojena sta bila Andrej Melihen in Rudolf Ukovič. Ta dva so imeli baje za začetnika upora. Proti njima je zelo obtežujoče pričala neka natakara iz gostilne, v katero sta zahajala in imela baje protidržavne razgovore. Izvršitev smrtne obsodbe se je dogodila še istega dne, namreč 27. maja o pol osmi uri zvečer. Pred zidom Kodoličeve vojašnice so zabili v tla nekaj tramov, nabili na nje počez deske, med zid in deske pa so nasuli zemlje in peska. Pred to ozadje so postavili kol, na katerem je bil pritrjen železen kavelj. V spremstvu profosa in oboroženih vojakov so pripeljali oba obsojena. Vse vojaštvo, ki se je na ta ali drug način udeležilo upora, je stalo neoboroženo v štirikotu in je moralo gledati ustrelitev. Obsojenca je govoril zadnje tolažilne besede kaplan iz Gorenje Radgone. Bled kot obsojenca je stal med njima in jim dajal poguma. Pogumen je bil le Ukovič, Melihen je plakal, da ga je moral tovariš tolažiti. Prebrali so še enkrat smrtno obsodbo. Melihen je stopil naprej, zavezali so mu s črno ruto oči. Šest mladih Korošcev se je bilo prostovoljno javilo, da bodo streljali. Trije v glavo in trije v prsi. Puške so se dvignile, častnik je dal znamenje z golo sabljo, Melihen je bil mrtev. Ukovič si ni pustil zavezati oči; ko je stal pred puškami, je zaklical: »Živela Jugoslavija!« Tako je padel.

Dva dni pozneje je bilo ustreljenih ostalih šest. Njihova pot na morišče je bila triumfalna. Noben prizor v življenju se mi ni vtisnil tako globoko v spomin. Čez radgonski trg je koracalo šest obsojencev, zvezanih, med bajonetmi. Peli so: »Oh, adijo očka, oh adijo mamca, oh, adijo sestra, brat, zdaj se vidmo zadnji krat...« Ko so to pesem izpeli, so peli neko podobno italijansko pesem, a se ne spominjam njenega besedila. Peli so izmenjaje vsi skupaj zdaj slovensko zdaj italijansko. Ljudem, ki so stali ob putu, in vojakom na oknih vojašnice so vzklicali: »Z Bogom! Adijo! Živijo! Evviva!« Nato se oglasila pesem iznova.

To pot jih je tolažil vojaški kurat, ki so ga bili poklicali v ta namen, da bi imel patriotičen nagovor na vojake. Za kazen, ker se je tej dolžnosti izognil s par besedami, ki so izvenekle: »Dajte Bogu, kar je božjega!« je bil baje prestavljen na fronto. Pripomnim, da se to pot Korošci niso več javili za streljanje, častnik je moral izmed njih izbrati tiste, ki so bili napravili kak prestop. Obsojenci so umirali junaško. Šest mrtvih trupel je ležalo pred obzidjem Kodoličeve vojašnice z obrazom v tleh in močilo črno prst s svojo krvjo. Prišel je voz s šestimi iz sirovih desk zbitimi krstami, položili so trupla vanje, voz je oddrdral.

Vtis, ki ga je napravila izvršitev kazni na vojake, je bil strahoten. Na zunaj mirni, preplašeni, so nosili vulkan v prsih. Med seboj so stiskali pesti in zobe ter klicali masečevanja. Videl sem moža, stasitega Kraševca, ki so mu tekle solze po licih. Dejal je: »Bil sem na fronti, videl sem razmesarjena trupla, a me ni tako prevzelo kot danes«. Nekateri vojaki, ki so prišli od drugih čet po opravkih v Radgono, so pobrali kepe s krvjo napojene prsti in jo odnesli svojim tovarišem v pričevanje, kako so močje v Radgoni umirali junaške smrti. Nadaljne smrtne obsodbe so baje na višji ukaz ukinili. Nekateri izmed osumljenecv je preстал le še bridkost dolge ječe in preganjanja.

KAKO SE JE OBNAŠALO MEŠČANSTVO?

Naj omenim še radgonsko meščanstvo, ki je nemško. Polk niso radi videli, ker so bili v njemu sami Slovenci in Italijani. In dasi se ob uporu nobenemu meščanu niti en las ni skrivil, je bilo opaziti med njimi po uporu hudo mrznjo proti vojaštvu. Niti eden izmed vojakov ni bil prostovoljno gledal usmrtitve, če bi ne bil v to prisiljen, radgonsko meščanstvo pa je drlo na morišče za zabavo. Spominjam se nemške frajlice, ki je vprašala nekega čast-

nika s priliznjenim glasom: »Gospod častnik, kdaj jih boste streljali?« Ta častnik ni bil Nemec, zato ji je odgovoril: »Sramujte se, gospodična! Ali je to komedija?« Spominjam se druge hijene v podobi ženske, ki se je z dveletnim otrokom v naročju silila v ospredje in se srdito sporekla z orožnikom, ki jo je gonil domov. No, spominjam se pa tudi gospodične, ki je po ustrelitvi prvih dveh žrtev prinesla naročje belih vrtnic, da bi jih položila na krste. Bilo je že prepozno, voz je bil že odšel. Med solzami sočutja je natrosila cvetje na mesto, kjer so padle žrtve. Ni se bala, da bo obsojena radi poveljanja upora. Tej gospodični ob desetletnici osmerih žrtev v imenu padlih globok spomin in srčno zahvalo; bila je kakor žarek človečanstva na zemlji, ki je bila napojena s krvjo.

Dogodek sem opisal, kakor sem ga videl, doživel in slišal. Dejal sem, da so nekatere podrobnosti neznane. Tisti, ki bi nam jih lahko najverodostojneje opisali, so padli. Četudi je nastal upor nepremišljeno, nenadoma in nepripravljen, je vendar že dolgo prej gorel v duši vsakega posameznika. — Eden, Giovanni Maniaco, počiva že od 1. septembra 1924. v rodni zemlji, drugih žrtev spi na radgonskem pokopališču. Maj je začel poganjati cvetje, ko so morali umreti; ni se še iste jeseni osulo zadnje cvetje, ko je padla tudi tista sila, proti kateri so se bili borili.

DOGODKI 23. MAJA 1918

(Očevidec pripoveduje)

Ko so se spomlad leta 1918 vračali ujetniki iz Rusije k kadru 97. pehotnega polka v Radgono, se je opažalo med njimi dokajšnjo revolucionarno razpoloženje, ki se je preneslo tudi na ostale vojake. Radi tega so vojaške oblasti vsakega vračajočega se vojaka natančno preiskovale in mu jemale orožje in municijo. Radi tega so bili vojaki na večer upora, ki je nepričakovano izbruhnil 23. maja 1918, skoro brez orožja. Upor je izzval neki vojaški policijski narednik, doma iz Istre, kjer je tudi pred vojno bil v dižavni službi. Ta izdajalec svojega naroda pa ni smatral, za sramotno, da je stopil po vojni v državno službo v Jugoslaviji.

Tisti večer je bilo več slovenskih in hrvatskih vojakov zbranih v neki gostilni na Glavnem trgu, ki je bila okrašena z nemškimi in avstrijskimi zastavami ter s slikami cesarja Viljema in Frana Jožefa. To je vojake silno razburilo in padla je marsikatera ostra opazka. Tedaj je stopil v gostilno omenjeni vojaški policijski narednik in izzivalno rekel četovodji Melihnu, ki je očitno bil duševni vodja zbranih fantov: »Kaj besede, dejanja, dejanja!« Ta opazka je vojake podžgala in začeli so trgati slike in zastave raz sten. Ko je policijski narednik to videl, je stopil k Melihnu in mu napovedal aretacijo. Melihen, ki ga je dobro poznal, saj sta bila skupaj v ruskem ujetništvu, je mislil, da se šali, toda narednik mu je ostro odgovoril: »Ne poznam prijateljstva in ponavljam samo: v imenu zakona ste aretirani!« In ga je odpeljal iz gostilne proti zaporom. Ko so ostali vojaki videli, da je narednik aretirat Melihna, so stekli k svoji četi (marsikompaniji), ki je bila že pripravljena za odhod in je bila oborožena. Z orožjem so se vrnili na trg in so začeli streljati proti policijskemu naredniku. Policijski narednik je kukavičje pobegnil in pustil aretiranega Melihna sredi trga.

Prvi streli, ki so tako padli, so bili znak za splošno ustajo. Vsi vojaki, ki so imeli orožje, so se zbrali in začelo se je splošno streljanje brez pravega cilja in namena. Kmalu so prihiteli oficirji, katerim se je posrečilo postaviti na Glavnem trgu dve strojnici proti upornikom, ki so zasedli Kodoličovo in konjeniško vojašnico. Boj je trajal do ranega jutra.

Med bojem so nekateri udrl v kantino in skladišča in so prinašali pijačo tudi strelcem v bojni četrti. Ulomili so tudi v blagajno bataljonskega štaba in odnesli okoli 6000 kron.

Ko je nastal dan, je zavladala splošna tišina, kajti večina upornikov se je razkropila in skrila. Ze po noči je adjutant Lenarduzzi telefonski zaprosil za pomoč v Gradcu. Pomoč je res prišla drugo jutro iz Gradca, Maribora in Celovca. Ko je bilo moštvo 97. pehotnega polka zbrano, jih je začel garnizijski poveljnik polkovnik Kornmüller smerjati s prasci in psi in groziti da bo po prekem sodu vsak deseti mož ustreljen. Ta polkovnik se je sicer tudi drugače odlikoval po svoji mrznji do Slovanov, bržkome radi tega, ker si je njegov oče kot padar zaslužil lepe denarčke med Slovenci v Podgradu in med Hrvati v Kastvu.

Vojaško sodišče je po kratki preiskavi obsodilo osem upornikov na smrt. Kazna se je izvršila 27. odnosno 29. maja.

RADGONA

Ljubljana, 21. maja 1935. — (Agis). Z največjo težavo sledimo in beležimo dogodke, ki se vrste dan za dnem na ozemlju, ki je izrezan in odtrgan od celote. Eni so težji od drugih. V tej težki dobi, na prelomnici dveh svetov, moramo doživljati še to, kar bi nam bilo lahko prizanešeno: doživljati moramo kako umirajo naši sinovi za nizkoimperialistične interese drugih samo radi pripadnosti k drugi narodni skupini, radi priznavanja tega. To pomeni v dvajsetem stoletju na delu sveta, ki se ima za najbolj kulturnega in civiliziranega, ki hoče učiti druge, gotovo eno največjih in najtežjih nasprotij, kar jih je preživela Evropa v teku zgodovinskega razvoja. Teh ni bilo malo, a ravno radi njih se je premetavala vedno iz krvi v kri. Ko je mislila, da je najbolj trdna, je nenadoma zazijala na njeni površini razpoka in iz nje je udrla kri. Ljudstva so tako krvavela čisto nezavedajoč se, da so le orodje v rokah posameznikov.

Svetovna vojna je ena takih razpok in prelomnic v zgodovini Evrope. Ena izmed njih, a gotovo najbolj grozna in največja. Pod vsemi mogočimi krinkami in gesli so bila poslana ljudstva eno proti drugemu na kopnem, na morju in v zraku. O ozadju so stali vampirji, ki so si polnili bisage na račun sestrstvenih ljudstev po jarkih in v zadetih. V teku štiriletnega trpljenja pa so mase spregledale in pričele spoznavati kaj se prav za prav v resnici z njimi godi. Revolucionarno gibanje, zlasti nacionalno tlačenih, med katerimi so bili v prvi vrsti Slovani, je zadalo konec borbi.

Leto 1918., ki se smatra kot zaključno leto svetovne vojne, je bilo v marsičem usodno za posameznike in za skupine. To leto je na eni strani prinašalo svobodo, obljubljalo mir in delo, na drugi strani pa pripravljalo nove grozote in nove krivice. Z dneva, ko prav za prav nismo še daleč od tistih dni in ko so nam še v svežem spominu, vidimo kako je bilo vse potvorjeno. Mesto resnične svobode, da se ne oziramo na drugo, so nas raskosali, da bi nam bilo težko še bolj. Ves naš narod kot celota čuti to z dneva v dan kot nož v prsih. In kar je najhušje, mora še vedno doprinesati žrtve, mlada življenja svojih sinov, za svoja strmljenja in svoje pravice.

Vsa zgodovina našega naroda od prvih početkov do danes, se vrši v okviru drugih narodov. Nismo se še povzpeli v celoti, da bi sami odločali o sebi v svobodi, s svobodnim delom. Prvotno kmetičko ljudstvo pod tujimi grofi, učeno z mladimi nog služiti, preko prve samovržnje do vedno bolj prodirajoče samozavesti, nas je oklepalo vedno tuj okvir, ki nam je onemogočal vsak razmah. Hotenja posameznikov, ki so v imenu celote skušali zrasti v samostojnost so bila strta z največjim nasiljem in krvjo.

V letu poloma 1918. je naše ljudstvo zapalo, pričakujoč od tega leta dalje uresničitev vseh svojih narodnih teženj. Predstavljalo si je bodoče mirno in lepo življenje razvoja v tesni in bratski združitvi z narodi iste krvi. Predstavljalo si je lepo slovensko in jugoslovensko skupnost, ki bo dajala izraza vsemu zunanjemu licu Evrope. Ni čuda, če so vstali nekateri najmočnejši in so že prej glasno povedali vsem lepo zgodbo o bodočem življenju. Ni čudno, če se omamljeni od teh lepih misli in načrtov niso ustrašili najhušjega: dati življenje za uresničitev tega.

V to leto padejo dogodki v Radgoni. Kroglice iz avstrijski pušk so se zarile v meso naših mladih revolucionarnih fantov. In ti so umrli mirno in dostojno junakov, čeprav jih je visoko »c. kr. sodišče avstro-ogrsko« obsojilo, kot zločince. Umrli so mirno, ker so se zavedali svoje nedolžnosti in upravičenosti svojih zahtev, ki so jih upali povedati na glas.

Eden izmed njih je prosil pol ure pred svojo smrtjo svojce, da naj ne puste ležati njegovih kosti tam daleč od doma, ampak da ga prenesejo domov in mu nasade ročice na grob. Toda težko bi bilo danes njemu in njegovim tovarišem, ki so skupaj padli, pogledati resnici v obraz. Videli bi stvari katerih niso pričakovali. Videli bi, kako se njihova vrsta nadaljuje, kako so se jim pridružili še Gortan, Bidovec, Marušič in drugi znani in neznani in kako se jim še danes za dnem pridružujejo. Njihovi sni pa se le počasi, počasi uresničujejo, ker zahteva tako zgodovina, da mora biti prej ves narod prekrščen in dozorel za svobodo, da jo bo moral znati pravilno ceniti, ko je bo dobil.

Tiho in skromno so javili časopisi, da bodo 30. maja t. l. prenesli smrtne ostanke tih slovenskih vojakov bivšega 97. avstrijskega pešpolka, ki so bili kot uporniki dne 27. in 29. maja 1918 ustreljeni v Radgoni (Rattkersburg) v Gornjo Radgono. Po sedemnajstih letih jim bodo tako uresničene vsaj delno njihove zadnje želje, čeprav njihovih posmrtnih ostankov še ne more sprejeti domača zemlja tam pri Srpentici, Tolmini, Hrušiči, Motorunu, Pečini in Pazinu, zemlja ki jim je dala življenje in kjer so oni preživeli mladost. Ne more jih sprejeti vase, kaj šele da bi jim postavila dostojen spomenik. Na nas je zato da gremo za tem, da se uresničijo njihovi ideali. Nevredni bi bili, če nam ne bi te žrtve in vsi oni, ki smo jih morali do sedaj že doprinesiti, ničesar ne pustilo in nas v ničemer ne dvignile. Dogodki, ki se odigravajo okoli nas, nas prehitevajo in se vrste tako brzino, da jim slediti ne moremo. Ni čudno, če se nam podrobnosti izgubljajo iz spomina. A nam ostaja mora osnova misel, ki so jo nosili naši pred nami in ki se oblikuje vedno jasnejše ravno radi žrtve, ki so zato padle:

KRVAV SPOPAD SLOVENSКИH FANTOV IN FAŠISTOV V GORICI

Podrobnosti o dogodku ob priliki odhoda, fantov v Afriko

Gorica, maja 1935. — (Agis). — V predzadnji številki smo na kratko poročali o, za ta čas, zelo razburljivem dogodku v Gorici. Zgodilo se je to ob priliki, ko bi morali nekateri fantje potrdjeni k vojakom iti v Afriko. Kakor navadno ob takih prilikah spremljajo domačine, tudi če jih je le par, vsi njihovi tovariši, sorodniki in vaščani tako da se včasih zbere na kolodvoru cela masa ljudi. Ti prizori danes, ko odhajajo dan za dnem fantje niso po naših kolodvorih prav nič redki. Tako se je zgodilo tudi prve dni aprila, ko so morali vpoklicanci iz Vrtojbe in št. Petra pri Gorici na vlak. Počasi so se zbirale grude iz posameznih vasi in ko so prišli v št. Peter je bilo že nekaj sto onih, ki so se hoteli posloviti na kolodvoru od vaščanov. Večina so bili mladi fantje in možki, katerih previdoma čaka, če ne ista, vsaj nič boljša usoda. Pred temi so korakali vpoklicanci.

Eden izmed njih je intoniral slovensko pesem in vsi so pričeli peti za njim. Tem so se pričeli pridruževati še drugi in ko so šli skozi mesto je štela ta spontano organizirana družba že okoli tisoč ljudi. Ves čas so prepevali in slišale se pesmi, kakor pred desetimi in več leti. Goriske ulice so nenadoma oživele in vse se je čudilo temu novemu in nepričakovanemu pohodu skozi mesto. Marsikdo se je že bal, posebno še ker se je pričelo opazovati sumljivo zbiranje uniform, predvsem miličnikov.

Prišlo se je izzivanje. Fašisti in zagriženi Italijani so pričeli zmerjati naše ljudi z vsemi najgršimi psovki in ozračje je nenadoma postalo napeto. Ni trajalo dolgo, ko jep ršilo do spopada med maso ljudi, ki so prišli popolnoma goloroki in med oboroženimi miličniki. Rezultat tega pretepa je bil, da so morali z obeh strani odnesti več ljudi v

bolnico, vendar pa o številu teh ne vemo nič natančnega in je tudi zelo težko ugotoviti, ker skušajo ta dogodek oblasti kolikor mogoče potlačiti. Med ranjenci je tudi precej takih ki bi morali oditi z ostalimi v Afriko in čaka jih tako tudi vojaško sodišče.

Oblasti so pričele takoj intenzivno in širokopotezno preiskavo in očitajo, da je bila vsa manifestacija organizirana. Po vaseh iščejo in stikajo za organizatorji. Toda brez dvoma in jasno je, da take manifestacije in demonstracije ob enem, v okolici Gorice ne bi bilo mogoče organizirati, posebno ne v tem času.

Vse je nastalo popolnoma spontano in kot izraz občega mnenja in nasprotja proti sedanjemu stanju. Zavedati se morajo, da občutijo ljudje odhod in slovo domačinov, ki jih skoro gotovo nikoli ne bodo več videli, zelo živo in jih združuje ob takih prilikah v eno.

Popolnoma brez smisla je zato iskati med ljudmi organizatorje, ker so prav za prav organizatorji fašisti sami. Le sebi se imajo zahvaliti, če so pritrali danes ljudstvo tako daleč in tudi sebe, da jih boče že vsaka najmanjša tako strašno vznemirila in najbolj nedolžna slovenska pesem. — Na drugi strani pa moramo ugotoviti še dejstvo, da niso bili v povorki samo Slovenci, ampak da so se jim pridružili tudi goriški Italijani. Bili so vsi veseli, da lahko vsaj na ta način izrazijo svoje nezadovoljstvo. Vzklik, ki so se slišali iz njihovih ust (tako n. pr. »Heil Hitler!«, »Dol s fašizmom!« itd.) pričajo o tem dovolj jasno. Naše ljudi ne zadene pri tem nobena krivda in če se hočejo že izogniti takim dogodkom morajo pustiti naše fante in naše vasi pri miru.

Žalostno slovo kraških fantov

Trst, maja 1935. — (Agis). — Pred kratkim časom so se poslovili iz Lokve pri Divači fantje, ki so morali v Abesinijo. Bilo jih je le kakih pet, a vendar je zgledalo, kot bi šel iz vsake hiše najmanj eden. Vsa vas je bila na nogah in vse je zgledalo, ko da se pripravljajo na kako pogrebščino. Ljudje so zbegani hodili od hiše do hiše in kmalu na to skupno v večji gručni bližnji kolodvor v Divači, ki je dobre pol ure daleč. Čeprav so skušali odhajajoči odhraniti vesel obraz in so dajali korajžo tudi svojcem, vendar niso mogli spraviti ljudi v vsaj deloma dobro voljo. Vsak vrisk se je zgubil ob kraških

skalah in odmev je žalostno odjeknil na obrzih mater in očetov. Pesem ni hotela iz ust in na kolodvoru skoro ni bilo suhega očesa. Tako so se poslovili domačini od mladih fantov kot bi slutili, da jih nikoli več ne bodo videli. Mladičiči ostalih letnikov, ki še niso bili vpoklicani, pa so vedno v strahu in dan za dnem pričakujejo poziva. Tako ni čudno, če se je v vse domove uselil strah in težko razpoloženje, ni čudno če so vsi ljudje zgubili sploh veselje do dela. V tem napetem ozračju in razpoloženju si iščejo rešitve in si jo predstavljajo na vsemogoče in nemogoče načine.

V Biljah aretirali dva domačina

Radi hitlerjevske zastave

Gorica, maja 1935. — (Agis). — Po Gorici in okolici so se pričele razširjati vesti, da so hitlerjevske zastave, ki je bila razobešena na dimniku Mozečeve tovarne v Renčah obesili Italijani sami. Ker to oblastem ni bilo popolnoma po godu, so pričele stikati za razširje-

valci in početniki teh vestí. Tako so aretirali v Biljah nekega domačina in kasneje tudi njegovega sina, ki je trdil, da je v noči, ko je bila razobešena zastava videl skupino ljudi, ki je govorila italijansko in nesla s seboj nekaj sličnega kot zastavo.

JOŠ JEDNA GRUPA ANTIFAŠISTA IZ JULIJSKE KRAJINE PRED SPECIJALNIM TRIBUNALOM U RIMU

Dne 14. maja je pred Specijalnim tribunalom došla grupa, koju su sačinjavali:

Jožef Gruden iz Devina, Angel Furlan iz Ogleja, Giovanni Battista Toninatti iz San Vito v Furlaniji, Luigi Violin iz Ogleja, Albin Pertot iz Nabežine, Anton Be-

než iz Tržiča ob Soči, Umberto Visintin iz Ogleja, Kverin Bogatec iz Sv. Križa pri Nabežini, Giuseppe Sandrigo iz Ogleja, Viljem Peternič iz Ogleja.

Osudjeni su bili Gruden, Furlan i Be-než na 7 godina, ostali na 5 ili 6 godina zatvora.

Pet aretacija u Klani

Kuda su odvezeni Ivan i Marica Medvedič, Ivan Gauš, Josip Gržinič i Ivan Vlaše?

Klana, maja 1935. U petak 17 ovog meseca oko 3 sata poslije podne banula je u naše selo tajna policija u pratnji desetak karabinjera, te su se najprije uputili u kuću Medvediča Ivana. Blokirali su kuću te napravili u njoj strogu premetačinu, koja je medjutim bila bez ikakvog rezultata. Ipak su bez ikakvog razloga uapsili Medvediča Ivana i njegovu sestru Maricu.

Otišli su zatim u kuću Ivana Gauša postolara te i kod njega napravili strogu premetačinu, koja je takodier bila negativna. Ali uapsili su ipak i njega, te ga otpatili, zajedno sa Medvedičem i njegovom sestrom, do policijskog automobila, koji je čekao izvan našeg sela prama Škalnici.

Svoboda! Beseda za katero so umirala ljudstva in za katero je morala teči kri.

Čas drvi kot bi se zmikal in se ne puštil razumeti. Tisoči padlih v svetovni vojni, internacionalna laborišča po Avstriji, Judenburg, Radgona in še dalje italijanski, konfinancijski oloki, Pulj, Bazovica in še drugo, vse to nam jasno kaže smer v ka-

tero se moramo, v okviru evropskega razvoja gibati. Evropa še ni umirjena, zahtevala bo še krvi predno bo dala ljudstvom kad jim gre. Pripravljani moramo biti na to, da nas zopet in zopet ne izgrajo, da bodo končno uresničeni sni naših očetov in končana borba junakov iz Judenburga, Radgone, Pulja in Bazovice!

ARETIRANCI IZ VOGERSKEGA IZPUŠČENI

Gorica, maja 1935. — (Agis). — Na Vogerskem so bili, kot smo poročali, aretirani 1. maja Gregorič Hjeronom, Ciril in Marij Gregorič, Julij Beltram, Stanko Žižmon, Jarc Karel in Ivan, Gortard in Ivan Gorjan ter Gregorič Lojze. Osumili so jih protidržavnega delovanja, nekatere pa, da so hoteli pobegniti preko meje in se s tem izogniti vojaški obveznosti. Vse aretirance pa so po daljšem preiskovalnem zaporu izpustili. Vendar pa se še vedno nadaljujejo po vasi preiskave in še stalno zasledujejo vaščane pri njihovem delu. Posebno so pozorni na mladeniče.

UREDNIK KEMPERLE LEOPOLD IZPUŠČEN IZ ZAPORA

Gorica, maja 1935. — (Agis). — Kot je naš list v zadnji številki poročal je bil bivši urednik »Goriške Straže« Leopold Kemperle aretiran in obdržan v goriških zaporih. Po osmih dneh preiskave in zasliševanja so ga izpustili na svobodo. Točen vzrok aretacije ni znan. Domneva se, da so ga aretirali zato, ker je šel domov na obisk in se je zadržal tri dni. Ker pa je pod policijskim nadzorstvom, se ne sme odstraniti iz Gorice za več kot 24 ur. Poleg tega pa so mu hoteli naprtiti odgovornost radi hitlerjevske zastave, ki je bila razobešena na dimniku Mozečeve tovarne v Renčah, o čemer smo poročali, in slovenske zastave na Kostanjevici pri Gorici. Dokazati pa mu niso mogli ničesar in so ga končno marali spustiti.

Pet sto konfinirancev pred sodiščem

Druga skupina konfinirancev s Ponze obsojena

Trst, maja 1935. — (Agis). — Kakor smo že poročali v prejšnjih številkah je bila postavljena pred sodišče v Napoliju druga skupina konfinirancev s Ponze, ki je štela 55 oseb. V hitrem procesu so bili štirje obsojeni na 14 mesecev ječe, vsi ostali pa na 10 mesecev ječe. Poročila pravijo, da so pripeljali v Napoli 200 konfinirancev z otoka Ventotene, ki bodo sojeni skupno z ostalimi. Številko konfinirancev, ki čakajo obsoje je tako naraslo na 500. Ta velinkanski proces je imel velik odmev tudi v inozemstvu. Advokat Roselaar je predložil obrambno spomenico državnemu pravdnistvu v Napoliju in vladi v Rimu. Mnoge antifašistične organizacije v inostranstvu, ki so zelo ogorčene nad postopanjem fašističnega sodišča so priredile vsepolno protestnih zborovanj in poslale italijanski vladi ogorčene proteste.

Petkom i svetkom priredjui »JAJNINE«.

Prikladne su za svaki umak. — Mogu se prirediti s isjeckanim ostacima pečenke, sa salatom, pa-suljem, ili kao prilog posnoj juhi i juhi od mesa. Jajnine čine svako jelo ukusnim.

KRVAVI IZGREDI V APULJSKEM MESTU

Trst, maja 1935. — (Agis). — V Tricase mestu v južni Apuliji, je prišlo zadnje dni do hudih nemirov, ki so zahtevali tudi smrtno žrtve. Povod je dal policijski komisar, ki je vršil preiskavo v nekem gospodarskem konzorciju. Demonstranti so hoteli urediti v poslopje, kjer se je vršila preiskava, a jih je policija odvrgla. Prišlo je do pretepa in policija je morala rabiti orožje. Med tem je bilo ranjenih 15 oseb več ali manj težko. Doznava se, da so 4 osebe podlegle ranam.

KRVAVA POBUNA U TRICASE SA TROJICOM MRTVIH U FAŠISTIČKOJ JE ŠTAMPI PRIKAZANA KAO »MANIFESTACIJA«.

U Tricase je pobuna bila takve naravi, da je o njoj morala dati i fašistička štampa neki komuniké, jer se o njoj govori po čitavoj Italiji. Dne 18 o. mj. izišlo je u svim fašističkim listovima vrlo skromno saopćenje službene naravi, u zabačenim djelovima listova. »Piccolo« tršćanski donosi tu vijest na drugoj strani u petoj koloni pod naslovom »Jedna manifestacija lokalnog karaktera«. U telegramu kaže, da su »nekoji« demonstranti htjeli nasilno da udju u municipij u Tricase, pa je zbog toga morala intervenirati oružana sila i upotrebiti oružje, te je ranila teže ili lakše petnaestoricu ljudi — «od kojih su trojica malo zatim izdahnu»... (Umjesto da kaže direktno, da su trojica bila ubijena). Javni poredak, kaže »Piccolo«, bilo je odmah vraćen u normalno.

Interesantno je doista ovakvo obavješćavanje talijanske štampe o jednom revoltu naroda. Pobuna, u kojoj ima troje mrtvih, a petnaest teže ili lakše ranjenih, za talijansku je štampu samo »manifestazione di carattere locale«... Krasan je taj talijanski jezik! A no!

SITUACIJA

Posljednjih se dana o Podunavskoj konferenciji u Rimu nije mnogo govorilo. Posljednja etapa u pripremama za tu konferenciju bila je konferenca država Balkanskog pakta u Bukureštu. Balkanske države su se sastale najviše zato, da odrede svoj stav pred Podunavskom konferencijom. Italija je naročito iščekivala rezultate bukureštanske konferencije. Poznato je, da je po završetku te konferencije izdan komunique, u kojem je rečeno s obzirom na međunarodnu situaciju ovo:

»Stalni savjet pozdravlja sa radošću francusko-sovjetski sporazum o uzajamnoj pomoći, koji smatra osnovicom budućeg uređenja bezbjednosti u Istočnoj Evropi. Što se tiče rimskog sporazuma Balkanski Sporazum gotov je, pod uslovom da se vodi računa o njegovim zakonitim interesima, da sa svoje strane doprinese ostvarenju tog djela u saradnji sa svim državama, sa kojima računa protokol gg. Laval-Mussolini od 7. januara 1935 godine. Ovi su interesi bili predmet detaljnog i savjesnog proučavanja, koje je omogućilo da se utvrdi nesamo savršena istovjetnost gledišta po svim pitanjima, nego pored toga još i tolika solidarnost i nedjeljivost četiriju država, koje sačinjavaju Balkanski Sporazum, da Stalni savjet smatra svojom dužnošću, da te činjenice oglaš primjerno idejom svog političkog smjera«.

Taj komunique balkanskih država nije suviše oduševio Italiju. Objektivna je međunarodna štampa opazila, da je Italija očekivala mnogo više i da je razočarana. Balkanske države, Jugoslavija, Rumunjska, Turska i Grčka, izjavile su, da one nemaju ništa protiv Podunavske konferencije, ali pod uslovom, da na njoj prisustvuju sve države (to znači i Njemačka!) i da se poštuju njihovi nacionalni i državni interesi. Pogotovo je opaženo u Italiji, da su se balkanske države s entuzijazmom u komunique izrazile o francusko-ruskom paktu, a da o rimskim planovima govore hladno i s velikim rezervama. Zato je fašistička štampa pokušala da kritikuje bukureštansku konferenciju i to na taj način, da je o njoj donijela razne nepovoljne glasove iz internacionalne štampe. Italija ne može da se pomiri s mišlju, da Balkanski pakt i Mala antanta štite svoje interese i da ne će da ulaze u kombinacije, koje bi isključivale Njemačku iz suradnje u Srednjoj Evropi.

Pred desetak dana dao je pruski ministar pretsjednik Göring izjavu punu prijateljskih opažanja za Jugoslaviju dopisniku zagrebačkih »Novosti«. S obzirom na slabe perspektive Podunavske konferencije talijanska štampa je smatrala potrebnim, da tu izjavu iskoristi tako da prikaže stvari kao da Njemačka odvlači Jugoslaviju na svoju liniju. Göringov skorašnji dolazak u Dubrovnik talijanska štampa također prikazuje tendenciozno s obzirom na situaciju na — Jadranu... S obzirom na to, da Madžarska pravi Italiji neprilike u Podunavskim planovima zato jer je pod uplivom Njemačke talijanska štampa vidi i u njemačkim simpatijama za Jugoslaviju udarac za Mussolinijev plan o organizaciji Podunavlja. Ta su talijanska mišljenja svakako interesantna, ma da su tendenciozna.

Zamišljena Podunavska konferencija (koja je naročito važna i za našu Julijsku Krajinu) ukazuje se, dakako, u perspektivama, koje nisu naročito povoljne. Situacija nije naročito bistra. — Talijansko-austrijsko-madžarski sastanak u Veneciji je svršio bez naročitih rezultata, a konferencija u Bukureštu je potvrdila, da balkanske države ne žele da žrtvuju svoja načela i svoje interese. Ali to nije sve. Treba opaziti i ovo: u Ženevi ima još da dodje na red jugoslovenska tužba protiv Madžarske zbog marseilleskog atentata. Ta stvar još nije završena. U Marseilleu se sprema proces o atentatu i g. Paul Boncour, bivši francuski pretsjednik vlade bio je prošlih dana zbog toga u Beogradu.

Prošlih su dana javljali mnogi internacionalni listovi, pa i talijanski, da se u Veneciji imaju sastati jugoslovenski pretsjednik vlade i ministar vanjskih poslova g. Jevtić i Suvich u ime Mussolinija. Prema najnovijim glasovima do toga sastanka neće doći.

Pored tih detalja u neposrednoj vezi s Podunavskim pitanjem na međunarodni položaj Italije naročito jako djeluje afrički spor. Talijansko-abisinski sukob svojom najnovijom fazom veoma je nepovoljan za Italiju. Italija je, zanoseci se neutralnošću Francuske i Engleske, dotjerala stvari u Africi do samoga rata. Posljednjih dana se u talijanskoj štampi o ratu u Africi govorilo na sasvim otvoreni način. Čak i u senatu su izrečeni govori, koji se mogu tumačiti kao otvoreno priznanje da Italija kani skorih dana najvjetit rat. Te riječi i strahovito naoružanje Somalije i Eritreje zabrinulo je Englesku i ona je naglo počela drugačije da se odnosi prema talijanskim ratnim namjerama. Engleska je najprije htjela, da zajedno s Francuskom učini diplomatski korak u Rimu. Do toga nije došlo, valjda zbog držanja — Francuske. Ali Engleska nije odustala od svoje namjere da spriječi rat u Africi. U London je pozvan ambasador u Rimu Drummond i sazvana je izvanredna sjednica vlade, na kojoj

I FRANCUSKA OKREĆE ITALIJI LEDJA

jer se boji Njemačke u Austriji

U Rimu vlada veliko nezadovoljstvo protiv Francuske, koja omogućuje i dalje, da se Abesinija preko luke Djibuti u francuskoj Somaliji i francuske pruge od Djibuti do Addis Abebe snabdjeva oružjem i municijom. Ističe se, da je talijanskim vlastima poznato kakvo se oružje i municija uvaža preko ove francuske luke. Nema sumnje da ova pomoć Abesiniji dobro dolazi i kada bude imala dovoljno oružja i municije, bit će još nepopustljivija, a Italija će morati dovesti mnogo više četa i ratnog materijala u istočnu Afriku radi ove abesinske »opasnosti«. Naravno da će to biti na štetu same Francuske, jer će Italija vojnički biti znatno slabija u Evropi. — Francuskoj je potrebno da Italija bude jaka u Evropi i spremna na svaku akciju, ali izgleda da su u Parizu prevladali neki drugi interesi, koji se kose sa

savezničkim ugovorom, što je zaključen između Italije i Francuske. U interesu ovog savezništva Francuska bi morala obustaviti potpomaganje uvoza oružja i municije za Abesiniju preko Djibutija, jer će inače Italija biti prisiljena da povuče sve konzekvence. Tako izjavljuju u Rimu.

Poznati pariski list »Echo de Paris«, glasilo vojnih krugova, piše ovo: »Na svaki način mora se pokušati Italiju privoljeti da se ona sa svim svojim snagama angažira u ovome pravcu. Eventualna obrana austrijske nezavisnosti od francuskih četa ovisit će o tome, hoće li Italija sve svoje snage staviti na raspolaganje, ili će se upustiti u kakve pustolovine u Africi«.

Izgleda, da je Francuska zbartinuta zbog talijanskog rata u Africi, jer se boji provala Njemačke u Austriju...

ABESINIJA SE SPREMA ZA RAT

Abesinski negus dao je ponovno izjavu dopisniku londonskog »Daily Maila« u Addis Abebi. U toj izjavi abesinski negus optužuje Italiju, da ona pošto pošto traži oružani sukob. »Skoro sam uvjeren, veli abesinski negus, da velike sile mirno prate vojne pripreme Italije protiv Abesinije. Zbog toga sam primo-

ran, da izvedem zaključak, da su se Velika Britanija, Francuska i Italija tajno sporazumjele o budućnosti Abesinije. Računam jedino na nezainteresirane države članice Lige Naroda, da će raditi da dodje do sporazuma, kako bi se na taj način najposlije spriječio rat«.

Kdo je šel kot delavec v Afriko?

Slovence ni mnogo med njimi

Gorica, maja 1935. — (Agis). — V zadnji številki smo poročali, da je šlo na javna dela okoli 4.000 delavcev v Afriko med drugimi tudi iz Julijske Krajine. Pristavili smo vprašaj k temu, koliko Slovencev je bilo med njimi. Iz števila samega se namreč ni moglo ugotoviti nikakega razmerja.

Kakor pa doznavamo, je bilo med njimi le malo Slovencev, ker se je pri izbiranju strogo pazilo na one, ki so bili potrjeni. Oblasti, ki so izdale poziv na vse občine, da se priglasijo brezposelni za ta javna dela, so sicer dobile precej odziva od strani naših brezposelnih, posebno še ker žive v obupnem položaju in so jim na drugi strani obljubljali lep zaslužek. Mnogo izmed prijavljencev se je kmalu skesalo, posebno še, ko so pričela prihajati prva poročila, a svoje prijave niso mogli več preklicati, ker so morali podpisati pri prijavi posebno li-

stino, da se popolnoma podvržejo nadaljnim navodilom in ukrepom.

Toda pri izbiri so oblasti strogo pazile na posameznike in so v prvi vrsti vzeli one, ki so imeli potrebno fašistično kvalifikacijo in so bili po rojstvu Italijani. Od naših so jih vzeli le nekaj najboljših in najbolj »kremenitih značajev«. Namen te akcije med našim ljudstvom je bil pa predvsem ta, da pokažejo veliko navdušenje naših ljudi za njihove komedije in to jim je z ozirom na težak gospodarski položaj, lahko rečemo, uspelo. Na ta način so izgrali marsikaterega poštenega revnega delavca, ki je pričakoval, da si bo vsaj na ta način s največjimi žrtvami prislužil za težko življenje. Največje število teh delavcev, ki so odšli v Afriko je bilo iz Trsta, 100 iz Gorice, večina pa iz ostalih pokrajin severne Italije, kjer je položaj delavstva vsled agrarne in industrijalne krize obupen.

ZBOG RATA U AFRICI, NOVI UNUTARNJI ZAJAM U ITALIJI

ITALIJI JE POTREBNO MNOGO NOVACA.

Fašistička štampa javlja da je talijanska vlada objavila uredbu, kojom se ovlašćuje za 1934-35 finansijsku godinu emisija blagajničkih zapisa u visini od jedne milijarde dinara. To je sve zbog Abesinije...

SVI TALIJANSKI DRŽAVLJANI I PODUZEĆA MORAJU DEPONIRATI STRANE DRŽAVNE PAPIRE KOD BANCA D'ITALIA

Službeni list talijanske vlade objavljuje uredbu prema kojoj svi talijanski državljani i sva talijanska poduzeća, u koliko stanuju odnosno imaju svoje sjedište na državnom teritoriju kraljevine Italije i njenih kolonija, moraju u roku od 20 dana deponirati strane državne papire (ukoliko su njihova svojina, a ne samo depoziti i sl.) kod »Banca d'Italia«.

je zaključeno, da će se Velika Britanija zauzeti pred Društvom naroda za rješavanje talijansko-abisinskog pitanja. — Poznato je, da su dosada sve abesinske tužbe Društvu naroda bile ostavljene po strani zbog protivljenja Italije i naročito držanja Engleske i Francuske. Sad je nastupilo nešto što Italija nije očekivala i zato je Italija oštro polemizirala s Engleskom. U njihovom odnosu nije sve onako kako je izgledalo... Samo se Francuska još u stvari Abesinije drži rezervirano.

Prestavnici Engleske u Ženevi, na zasjedanju Savjeta Društva naroda, koje je započelo ovih dana, potakao je to pitanje i sad se očekuje kako će se razviti. Italija prijeti, da će eventualno izaći iz Društva naroda, ako se donesu zaključci, koji joj ne bi bili povoljni. Do sada se još ne zna za rezultate ženevske diskusije, ali u Ženevi bi ovim povodom moglo doći do svačega i do sudbonosnih razmišljanja, koja bi značila sasvim novu situaciju i za Italiju i za ostalu Evropu. Treba, prije svih daljnjih kombinacija o bilo čemu, sačekati ženevske rezultate.

U Ženevi je zasjedanje Savjeta Društva naroda započelo. Abesinsko pitanje još nije pretresano dok ovo pišemo. Vođe se pregovori izvan Savjeta. Britanski predstavnik Eden živo radi i razgovara s talijanskim i abesinskim delegatima. Prema onome što sada znade Abesinija

NIJEMCI DOBROVOLJCI ZA ABESINIJU

Beogradska »Politika« javlja da se abesinskom poslaniku u Berlinu prijavio velik broj Nijemaca, koji su molili da ih se primi kao dobrovoljce za rat protiv Italije u istočnoj Africi. Prijavljeni su većinom bivši vojnici, liječnici, kvalifikovani radnici, bolničari itd.

ITALIJANSKI VOJAKI SE UPIRAJO

Trst, maja 1935. — (Agis). — Iz Milana poročajo, da se je večja skupina vojaka 67. pešadijskega regimenta, ki je nastanjen v Como uprla. Vojaki so bili takoj odvedeni v vojašnice in zaprti. Večina ih je pravkar bila vpoklicana in je doma iz Bologne in Caltanissete (Sicilija).

ABESINIJA TRAŽI POMOĆ TURSKO?

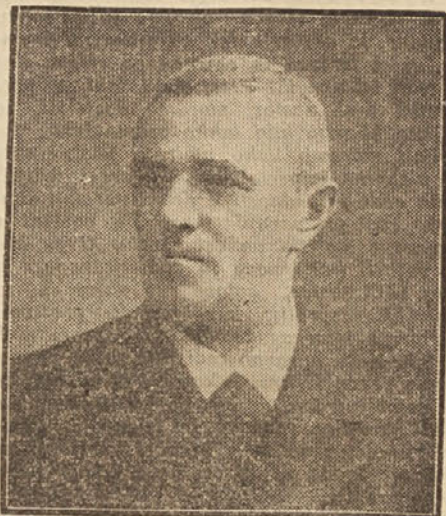
U diplomatskim i političkim krugovima Turske proširile su se glasine da je vlada Abesinije zatražila vojničku pomoć kod Turske zbog sadašnjih talijanskih namjera da navijesti rat čim prestanu kišovit vremena u Abesiniji.

traži, da Savjet Društva naroda ispita arbitražnim putem spor s Italijom, a Italija smatra da je potrebno jedino da se raspravi incident kod Ual Uala. Engleska i Francuska pokušavaju, da nadju srednji put.

All 21 o. mj. došao je Društvu naroda jedan oštar telegram samog abesinskog cara, koji odlučno traži, da se prestane s izigravanjem i da se pristupi otvorenoj i temeljitoj raspravi o abesinskim tužbama. Poslije tog telegrama čak i francuska štampa opaža, da je situacija za Italiju bezizgledna. Uvaženi list »Echo de Paris« tim povodom kaže, da je brzojav abesinskog negusa učinio duboki dojam u Ženevi, gdje dosada vlada savršena neljzvisnost o tom što će odlučiti Savjet Društva naroda. List misli, da poslije ovog brzojava Savjet više ne će moći da izmakne intervenciji, i to intervenciji potpuno u duhu propisa poslovnika. Istog je mišljenja i »Petit Parisien«, koji kaže, da se željelo dobiti vremena, kako bi se u međuvremenu prijateljskim pregovorima našlo kompromisno rješenje. Poslije brzojava abesinskog negusa, po mišljenju ovog lista, nema više mnogo izgleda za takovo rješenje.

Treba čekati, da se vidi hoće li Društvo naroda spriječiti rat u Africi. Ali moguće je i to, da Italija istupi, u tom slučaju iz Društva naroda, i ipak udje u rat.

DRUGA GODIŠNJICA SMRTI VJEKOSLAVA SPINČIĆA

Pred dvije godine na dan 27. maja umro je Vjekoslav Spinčić, naš veliki borac za nacionalna i politička prava Jugoslavena u Istri. Sjećamo se na godišnjicu njegove smrti njegovog velebnog djela i njegove lične tragedije: morao je doživjeti da pod konac svog života gleda kako nasilnik uništava ono što je i on decenijama stvarao s najvećim požrtvovanjem. Naše misli svraćaju se na godišnjicu njegove smrti na njegov grob u Kastvu, odakle njegov duh dominira nesretnom i mučeničkom Istrom. Neka mu je slava!

AUSTRIJA SE NIJE ODREKLA JUŽNOG TIROLA

STARHEMBERG IZJAVLJUJE DA JE PITANJE JUŽNOG TIROLA OTVORENO

U zadnje vrijeme posvećuje i svjetska štampa pažnju događajima u Južnom Tirolu, gdje su Nijemci, pod utjecajem nacionalsocijalističke propagande, prešli u aktivnu borbu za očuvanje svoga nacionalnog karaktera. Ta borba imala je s druge strane i to posledicu da su se svi Južnotirolci odvratili od Austrije, što je u Austriji vrlo neugodno odjeknulo kod vladajućih krugova, za koje se govori da su na raznim sastancima sa Mussolinijem izjavili da se desintresuju za Južni Tirol. To je pogodio naročito austrijske fašiste sa Starhembergom na čelu, koji uzimlju monopol na austrijski nacionalizam. Da se na neki način parira to antiaustrijsko raspoloženje u Južnom Tirolu, sastali su se u Innsbrucku vodje Heimwehra sa Starhembergom na čelu. Švicarski list »Neue Zürcher Zeitung« pišući o tom sastanku kaže da je Starhemberg bio prisiljen da na tom sastanku da izjavu o Južnom Tirolu. Po tom švicarskom listu austrijski potkancelar i vodja austrijskih fašista bio bi kazao:

»Pitanje Južnog Tirola će postojati za svakog Austrijanca sve dotle dok su Austrijanci u Južnom Tirolu progonjeni. Medjutim Austrija ne smije napraviti tu pogrešku da dozvoli preveliki uticaj Južnotirolskog problema u momentu dok se događa evolucija austrijske misli o nezavisnosti«.

Medjutim, dajem svoju časnu riječ, nastavlja Starhemberg, da ni jedan austrijski političar nije nikada zaključio nikakav kompromis u Rimu s Italijom po tom pitanju«.

Po tim izjavama čini se da se i službeno Austrija počinje ponovno interesirati za problem Južnog Tirola, pod uticajem zadnjih događaja i hitlerovske propagande, bez obzira nato što su današnji vodje Austrije veliki poštovaatelji Mussolinija.

Njemačke tečajeve u Južnom Tirolu vodi — „Istituto fascista di cultura“

KAKVA JE TALIJANSKO-AUSTRIJSKA KULTURNA SURADNJA?

Nakon zaključenja talijansko-austrijske konvencije o kulturnoj suradnji tvrdilo se da će talijanska vlada dozvoliti Nijemcima u Južnom Tirolu da otvore privatne njemačke škole i da će u pučkim školama u Južnom Tirolu biti uveden kao neobligatni predmet njemački jezik. Ta očekivanja nisu se ispunila.

Sada javljaju svi fašistički listovi da će ovih dana biti objavljen dekret, kojim će se u južnom Tirolu početkom jeseni otvoriti besplatni privatni tečajevi njemačkog jezika. Ove će tečajeve održavati i kontrolirati fašistički kulturni institut (»Istituto fascista di cultura«) u Bozenu. Roditelji koji žele da njihova djeca polaze ove tečajeve, moraju uputiti molbe tom fašističkom kulturnom institutu u Bozenu, koji će odrediti gdje će se otvoriti ovi privatni tečajevi i koji će ih učitelji voditi.

Ova vijest fašističke štampe vrlo je karakteristična. Na to su se, dakle, svela sva Mussolinijeva obećanja Austriji. Njemački jezik da, ali od fašističkih učitelja. To je dobro zapamtiti i s obzirom na neke iluzije s naše strane, da bi Italija Julijskoj Krajini nešto dala na školskom polju.

JOSO DEFRANČESKI:

PRED DVADESET GODINA

PRVA ISTARSKA EMIGRACIJA 1915

Naš narod u Istri prepatio je mnogo. Mnogo je toga prešlo preko njegovih ledja, mnogo je toga već podnio, toliko mnogo, da je na časove izgledalo, da ne će više moći podnašati i da će klonuti. Nama, koji ne samo pratimo sve to zlo i nedaće, već koji ih i sami osjećamo na svojim ledjima najbolje je poznat trnoviti put Golgote, kojim koraca naš narod naročito posljednjih 20 godina.

Kad bi se htjelo iznijeti sve ono, što je naš narod propatio, kad bi se htjelo opisati sva ona zla, koja je podnosio, sva mučenja i progone koje je iskustio, moralo bi se napisati čitave knjige pa opet, u tim knjigama bi se iznijela tek bilješka slika onoga, što se u stvari dogodjalo. No usprkos tome potrebno je, da se od vremena do vremena sjetimo barem onih krupnijih događaja, da obnavimo uspomene na one naše najcrnije dane i da ih ne puštamo vremenom zaboravi. Jer baš ove epizode iz naše prošlosti, ovi žalosni, tužni i krvavi događaji iz historije naše uže domovine treba da nam neprestano lebde pred očima i da iz ovih tragedija crpemo pouke, kako treba podnašati udarce sudbine, vjerovati u pobjedu pravde i nadati se a ne klonuti.

Samo onda, kad budemo poznavali pojedine periode ove tragedije, poznavat ćemo nju i kao cjelinu a što ju bolje budemo poznavali, moći ćemo lakše doći do potrebnih zaključaka. Zbog toga ćemo se i mi danas ograničiti samo na jednu kariku u ovom lancu bola i iznijet ćemo u kratko događaje onako, kako su se razvijali.

Na ovom mjestu smo već jedamput pisali — makar i u kratko — o predmetu naše današnje teme ali mislimo, da nam se ne će zamjeriti, ako o tome sada napišemo nešto više. Ovo činimo iz razloga, što se upravo sada navršava 20 godina od početka jednog dijela tragedije našeg naroda.

Ako Mussolinijeva Italija ne bude odviše zabavljena operacijama u Abesiniji, ove će godine vjerojatno na svečani način proslaviti 20 godišnjicu svog ulaska u Svjetski rat. Kod toga će se — vjerojatno — naglasiti i oni idealni motivi, koji su Italiju »prisilili« da uđe u rat a bit će govora i o »moralnoj« dužnosti Italije da sa svojom »hrabrom« vojskom ustane na »obranu« demokrat-
skih načela protiv uzurpatorske politike njenih dojučerašnjih saveznika.

Medjutim, nas u ovaj čas ne zanima ova proslava ulaska Italije u rat koliko sam njezin ulazak i način, kako je do toga došlo, da Italija iz »stroge neutralnosti« predje u »ofenzivni« rat, jer je ovo u vezi sa našim daljnjim razlaganjem.

Poslije francusko-njemačkog rata sklopljen je god. 1872 t. zv. »Trojni Savez« između Rusije, Njemačke i Austro-Ugarske. Godine 1882 istupila je Rusija iz saveza a na njeno mjesto je došla Italija i u njemu je ostala sve do početka Svjetskog rata dakle do onog časa, dok taj savez nije trebao biti i praktično iskorišten.

Kad je Austro-Ugarska najavila rat Srbiji izjavila je Italija, da ona ne ulazi u rat zbog toga, što kao članica »Trojnog saveza« nije o ultimatumu bila prethodno obaviještena. Na daljnja urganja iz Beča i Berlina odgovarala je Italija, da bi njeno ulazanje moglo izazvati bunu u državi i da će zbog toga zadržati strogu neutralnost. Kasnije, ako joj to budu diktirali interesi i potrebe zemlje, ona će se opredijeliti pravočasno.

Ovakova taktika Italije je razumljiva kad znamo, da je ona svoju neutralnost upotrebila na to, da utvrdi svoje granice i da vodi pregovore za ulazak u rat na dvije strane sa Antantom i Centralnim vlastima. Radilo se naprosto o tome, koju će stranu Italija više ucijeniti.

Centralne vlasti su joj nudile Tridnt, ali to je bilo premalo da zasiti »idealne« želje Italije pa je Italija stavila Antanti malo jače uslove: Tražila je: dio austrijskog Tirola, Goričku, Trst, Istru, Notranjsku, Dalmaciju sa otocima, neutralizaciju »crnogorske obale« i osnutak albanske države pod talijanskim protektoratom. Rusija je odbijala sve ove zahtjeve a Francuska je samo djelomično pristajala na njih pa je Italija »ublažila« svoje zahtjeve. U to vrijeme nastala je kritična situacija na zapadnom frontu pa je na brzu ruku sklopljen sa Italijom ugovor potpisan u Londonu 25 aprila 1915.

Puli su austrougarske vlasti posvećivale naročitu pažnju, jer je to bila njihova najjača pomorska baza, ratna luka sa arsenalom, dokovima, velikim skladištima municije a njezin povoljan prirodni položaj trebalo je samo malo dotjerati i snabdjeti modernim tehničkim napravama pa da se pretvori u tvrđavu, koja je kadra odoljevati svim iznenadjenjima. Već prije početka

Svjetskog rata bila je Pula utvrđena ali poslije sarajevskog atentata užurbano su pojačavana sva utvrđenja i gradjene su nove utvrde, koje su nicala gotovo preko noći. Tko bi nabrojio sve utvrde, koje su podignute oko Pule sve do rta Kamenjaka i Marlere? Dovoljno je reći, da je svaki položaj, svaki pedelj zemlje najsavjesnije iskorišten, da su izrovan i betonirane utrobe brežuljaka koje su krile topovske cijevi, da su iskopane jame ravnica i livada kamo su ukopana topovska ždrijela, da su škole i prostorije narodnih društava pretvorene u kasarne, da je čitav kraj isprepleten bodljikavim žicama i preplavljen vojskom. U more su po planu puštene mine, zatvoreni su bunari pitke vode i stavljeni pod vojničku stražu a kretanje naroda je strogo nadzirano. Čim bi pao mrak morao bi se svako povući u kuću a svjetla se nisu smjela paliti.

Čitava okolica zajedno sa Pulom, onaj trokut na jugu Istre, utvrđen je i pretvoren u jednu jedinstvenu kasarnu.

Kod utvrđivanja pojedinih položaja nije se vodilo računa ni o čemu, što nije bilo u vezi sa fortifikacijom pa je između ostaloga porušena i crkva Majke Božje na istoimenom brijegu, koji je pretvoren u tvrđavu. U arsenalu i na dokovima radilo se dan i noć. Kader radnika pojačan je »stručnim« silama i nadglednicima iz njemačke vojske.

Rat je već bjesnio ali po pripremanju, koje su se vršile u Puli i okolici bilo je jasno, da će i ovaj trokut postati poprištem ratnih operacija. Sve je govorilo, da će Italija u dogledno vrijeme stupiti u rat.

Diplomacije čitavog svijeta radile su dan i noć čas nervoznije čas hladnokrvnije. Talijanska diplomacija bila je naročito aktivna. Kad je već bio potpisan i »Londonski pakt« Italija se i dalje pogadjala sa Centralnim vlastima, htijuci time dobiti na vremenu. Centralne vlasti, koje su dobro poznavale svog dojučerašnjeg saveznika, vršile su takodjer pripreme i osiguravale se, da ne budu iznenadjene. Na taj je način došlo i do toga, da je naš narod iz sela oko Pule odstranjen i poslan u izgnanstvo.

Noću od 19 na 20 maja 1915 pročitano je u svim selima naredjenje o evakuaciji. Zapovjed je bila kratka i jasna.

Svi oni moraju iseliti, koji nemaju hrane za godinu dana unapred i nemaju djece ispod sedam godina. Komisijske su odmah u jutro započele sa radom. Kod kuće, u svakom selu ostalo je najmanje ljudi, što se dade zamisliti. Oni, koji su morali napustiti svoje domove bili su stari, žene i djeca a sobom su smjeli ponijeti onoliko imovine, koliko su mogli nositi na ledjima. Svaka grupa morala se u odredjeno vrijeme naći u Puli, gdje su ponovno prebrojavani i ukrcavani u teretne kompozicije transportnih vlakova. Posljednji transport krenuo je iz Pule 22 maja pred večer.

Kad su se vojne vlasti riješile ovolikih hiljada nepoželjnih očiju, mogle su mirno nastaviti sa vojnim operacijama u ovom »ugroženom« kraju bez bojazni, da će ih kontrolirati ma tko.

Kad je i posljednji transport krenuo sa puljske stanice, u ratnoj luci dignuta su sidra ratnih brodova, pokrenuti su strojevi i austrougarska flota krenula je u pravcu talijanske obale.

Drugog dana, 23 maja, najavila je Italija rat Centralnim vlastima i opredijelila se za Antantu, jer su joj to diktirale njene potrebe i »opći« interesi...

Transporti, koji su odvažali naš narod u nepoznato i neizvjesno, zaustavljali su se najprije u Leibnitzu, gdje je bio podignut koncentracioni logor, vjerojatno za ratne zarobljenike. Poslije zadržavanja od nekoliko dana narod je opet ukrcan u transportne vlakove i upućen u dva pravca: jedan dio u Češku, gdje će većim dijelom ostati do kraja svog progonstva a drugi, već dio u Madjarsku u sela oko Dombovara.

Moramo odmah naglasiti, da je nemoguće dati ma i približnu sliku života, stradanja i patnji našeg naroda za čitavo vrijeme izgnanstva pa ćemo ovo pokušati iznijeti tek u biljeđim crtama.

Nove došliake gledali su madjarski seljaci već od prvog dana prijemom okom, nazvali ih naprosto ciganima i kao sa takovim su i postupali.

Ono malo novaca, što su izbjeglice ponijeli sobom od kuće, brzo je potrošeno a kako obećana državna potpora nije nikako dolazila, morale su se majke ogledati za načinom, kako da prehrane i sebe i djecu. Zarade nije bilo moguće naći, jer su seljaci samo ponekad uzimali radnu snagu iz logora izbjeglica i to su jedino plaćali slabom hranom. Majke su bile prisiljene da prose i da sobom, obilazeći tuđe pragove, vuku nekaku i gladnu djecu. Kao iz šale, tjerali su ih seljaci sa svojih

pragova a mnogoput su — siti i bahati — nahuškali i pse na gladne sirote, koje su pružale ruke moleći otpatke da se najedu.

Ovdje, u madjarskim selima, otvoreni su prvi grobovi, koji su primili izmorenog tijela staraca, žena i djece, da im se brzo zametne trag, da im grobove prekrije trava i korov daleko od ljubljene Istre.

Poslije nepuna četiri mjeseca zadržavanja u Madjarskoj opet su ukrcani u dugačke kolone teretnih vagona, koji su ih odvezli u neizvjesnost.

Gmünd. Ovo je gradić u Donjoj Austriji, koji zaslužuje naročitu pažnju zbog toga, jer je uz njegovo ime usko vezana najkrvavija epizoda iz života našeg naroda u izgnanstvu za vrijeme Svjetskog rata.

Na području ovog grada podignut je novi drveni grad, ograđen bodljikavom žicom i dobro čuvan jakom stražom. U ovom ograđenom prostoru podignute su drvene »kuće« — barake, koje su mogli primiti preko 10.000 duša. U ovom drvenom gradu vladala je najveća nečistoća, harale su zarazne bolesti, gajile uši i druga njima slična gamad. Ako se ovome doda veoma slaba, gotovo nikakova ishrana, nikakove sanitarne mjere, ležanje na slami u nezagrijanim prostorijama, slaba, istrošena i poderana odjeća dok je vani padala hladna jesenska kiša ili sipio bijeli snijeg, bit će nam razumljivo, zašto je narod u ovom logoru umirao u masama, padao poput snopova i podlije-gao gladi, studeni i bolestima Logorsko groblje nalazilo se uz sam logor. Tu su iskopavane jame u koje se po 10—15 umrlih u istom danu zakapalo u zajedničku raku.

Pošto je prijetila opasnost, da će sav ovaj internirani narod poumirati ako se i dalje zadržati ovdje, to je koncem 1916 raseljen koncentracioni logor kod Gmünda. Izbjeglice su otpremljeni dublje u unutrašnjost Austrije i u grupama od po nekoliko porodica, smješteni su u sela oko Oberhollabrunna i Retza.

Nastanjeni su kojekako: po praznim i napuštenim kućama, po ispražnjenim magazinima i dvorišnim zgradama. Ma kako im život bio težak i naporan, sadašnje je stanje mnogo snošljivije od onoga u Gmündu. To se odnosi na čistoću, na ishranu, zdravlje i na sve ono, što se odnosi na život pa makar i internirski.

Zbog pomanjkanja muške radne snage na selu, seljaci su uposlivali izbjeglice — žene i djecu — kako za kućne poslove tako i za poljske radove. Radilo se bilo zašto, tek toliko da se nekako prehrani. Ljeti je to bilo još nekako lako, ali zimi je išlo mnogo teže. Glavna hrana izbjeglica sastojala se iz voća, kojim su se opskrblili na jesen, krumpira i kaše a kruha su željeli kao nešto, što su željeli ali do čega su rijetko i teško dolazili. Austrijski seljaci napunili su svoje hambare i podrumu uz pomoć izbjeglica i osigurali se do sljedeće žetve, ali su ostali gluhi na molbe ove gladne raje, ovih bijednih beskućnika.

Stanje izbjeglica postajalo je iz dana u dan sve gore, život sve teži a izgled, da će ovo iznimno stanje prestati bio je jako slab. Konačno, u martu 1918 omogućeno je izbjeglicama, da se u manjim grupama i postepeno mogu vratiti kućama. Među prvima su se vratili oni, koji su kod kuće imali nekoga od svog, koji se za njih zauzimao a ostali su morali čekati, dok se vlasti sjete, da ih otpreme kućama.

Posljednji transporti vratili su izbjeglice kućama koncem maja 1918, dakle ravno poslije tri godine izgnanstva. Narod se vratio kući prirođen, ostavivši daleko u tudini grobove svojih najmilijih: roditelja, djece, braće i sestara. Vratili su se u zapuštene domove, na hladna ognjišta i polja, izgažena vojničkom nogom i izrovan granatama. Vratili su se sa kilcom bolesti u grudima, iznemogli i iscrpljeni, da započnu nov život i da ga nastave ondje, gdje je bio krutom rukom prekinut prije tri godine.

Dok je narod iz okolice Pule boravio u izgnanstvu, jedini gospodar u Juljskom trokutu bila je vojska, koja je ovdje neograničeno vladala. Preostalu zalihu hrane, stoku, sve vrste gospodar-skih sprava sve rekvirirala je vojska. Onaj mali broj naroda, koji je ostao kod kuće dobio je krušne karte, na temelju kojih je dobivao ograničenu količinu živežnih namirnica. Život je postajao iz dana u dan sve gori, sve se više osjećala oskudica a osim toga su i životi bili u stalnoj opasnosti.

Pošto je Pula kao ratna luka i jaka tvrđava bila središte ratne flote, to su i nastojanja Antante išla zatim, da Pulu što prije onemoguće odnosno oštete ratne objekte. Zbog toga su se redali česti posjeti Antantinih aeroplana, koji su nemilosrdno bacali bombe u glavnom na

Pulu ali i na njenu okolicu. Da se stanovništvo zaštiti od ovakvih zračnih napada, uređena su podzemna skloništa.

U Puli su međusobno podijelili vlast: admiral Ciccoli, koji je stajao na čelu lučkog admiraliteta, admiral Horthy, koji je upravljao ratnom mornaricom i barun Hohenbruck, koji je uz upravu nad utvrdama vršio i političku upravu. Njihova je vladavina bila oštra, stroga i nemilosrdna.

Sa jedne strane njihova nesmiljena ruka, a s druge opasnost od gladi, sa treće sve češći napadi na Pulu a k tome još stotinu manjih uzroka, sve je to dovelo dotle, da se i narod i vojska počela buniti. Narodni vodje, u koliko su bili na okupu, kradomice su radili i pomagali rušiti rasklimanu zgradu Monarhije pa je inače nesmiljena vlast ostala nemoćna i morala je dopustiti, da se odloži javna velika narodna skupština u Puli 26 oktobra 1918. Na ovoj skupštini je izabrano Narodno Vijeće za Istru, koje se silom revolucije proglasilo gospodarem situacije te je 30 oktobra prisililo sva tri komandanta da otstupe sa svojih položaja.

Antanta nije još ništa znala za puljski prevrat, pa je Narodno Vijeće ugovorilo sastanak sa talijanskim admiralom Thaon de Revelom i do ovog sastanka je došlo 2 novembra na otvorenom moru, gdje je i sklopljeno lokalno primirje.

U ime Antante doplovile su 5 novembra talijanske ladje pod vodstvom admirala Cagnia u Pulu da — održe red u gradu. Drugog dana doputovala su i kopnene talijanske trupe u grad.

Ovdje bi završili ovaj letimičan prikaz prvog dijela tragedije, čija 20 obljetnica pada 23 maja.

Početak drugog dijela tragedije, odnosno nastavak prvog dijela, poznat nam je i suviše dobro ali nije nam namjera, da o tome sada govorimo.

KULTURONOSCI

V neki vasi v Brdih sta italijanski učitelj in italijanska učiteljica, ki po svoje učita in vzgajata naše otroke. Učiteljstvu je šola deveta briga. Njih naloga je poneumniti naš inteligentni narod. Učitelj in učiteljica se v času pouka smejeta in zabavata med seboj. Otroci niso zaposleni. Otroci tudi ne vedo ob kateri uri se šola prične in prihajajo ob 8, 9 ali še pozneje uri v šolo. Nekega dne, ko so bili otroci sami v razredu, so le postali preglasni in sledila je kazen. Zaprti so bili čez opoldne in še delj. Matere niso vedele kaj se je otrokom pripetilo, da jih ni domov. Skrbelo jih je in ob 15 uri se jih je precej zbralo pred šolskim poslopjem, kjer so poprašale po otrocih in, da zakaj jih ne puste domov. No, matere so bile poklicane k podeštatu, ki jih je ozmerjal in vpil nad njimi. Nobena ni prišla do besede, da bi povedala kako je v tisti šoli. Ena je samo vprašala, kodaj se prav za prav prične šola, ob kateri uri namreč. A ni dobila odgovora. Le z vpitjem in zmerjanjem so bile odpuščene od te avdiencije. — Učiteljica je nato dobila 14 dnevni odmor za trud, ki ga prebija med »barbaric«. Morda bode sledilo še kakšno višje odlikovanje.

ITALIJANSKI DUHOVNICI V NAŠIH KRAJH.

Še kaj o Mocellinu.

II. Bistrica, maja 1935. — (Agis). — O italijanskemu kaplanu donu Mocellinu je naš list že večkrat poročal. Prišel je v Trnovo proti koncu lanskega leta, kot rečejo pri nas, s culico v rokavi. Skušal se je sicer priklopiti do župnikovega mesta, a je prekmalu začel in prevztrajno delat tako, da so ga dogodki prehiteli in prekrizali njegove račune. Uspelo mu je sicer v razmeroma kratkem času izposlovati izgon g. župnika Tabackyja, a on je kljub temu še vedno samo kaplan. Kot omenjeno, je prišel iz Italije v naše kraje čisto brez vsega. Danes pa ima že svoj bicikel, da lažje vrši svojo službo. Pravega duhovniškega posla itak nima razen pouka v šoli ter maše in pridige od nedeljah v bistriški cerkvi. Župniku ne more biti v pomoč, ker ne razume slovenskega jezika. Tako mu ostaja dovolj časa za razne sprehode, obiske in marsikaj drugega, kar ne pristojta duhovniškemu talarju.

RAZVITJE PRAPORA DRUŠTVA VOJNIH INVALIDOV V AJDOVŠČINI

Gorica, maja 1935. — (Agis). — Društvo vojnih invalidov v Ajdovščini je dobilo pred kratkim novo zastavo. Posvetil jo je don Altan. K svečanosti so prišli zastopniki fašističnih oblasti iz Gorice in okolice. Po navdušenih govorih je bilo poslanih nekaj brzojav v Rim, nakar je bila svečanost končana.

MNOGE ČLANKE I VIJESTI

koje smo primili u posljednje vrijeme od naših saradnika i prijatelja ne možemo objaviti iz razloga, koje će naši saradnici shvatiti.

Prodajemo uz popust od 20%

Sve potanje saznati ćete sa naših plakata i u našim prodavaonama

TIVAR ODIJELA

Manifestacija akademika iz Istre

Trsta, Gorice i Zadra u Ljubljani

Zagreb, maja 1935.

Prigodom kongresa jugoslavenskih nacionalnih studenata koji se je održavao 11, 12 i 13 maja o. g. u Ljubljani, upriličili su sastanak i akademici emigranti sa sva tri jugoslavenska Univerziteta.

Da sastanak akademika emigranata što bolje uspije stavio se Istarski akademski klub u vezu sa Klubom primorskih akademika u Ljubljani. U dogovoru sa Klubom primorskih akademika odlučeno je da se održe dva predavanja na sastanku akademika iz Istre, Trsta i Gorice i Zadra, te da se održi i jedan referat na kongresu jugoslavenskih nacionalnih studenata sa svrhom da se prikaže domaćim kolegama stanje i prilike naših sunarodnjaka pod Italijom. Odrđeno je dalje u sporazumu sa bratskim klubom iz Ljubljane da će njihov jedan član održati predavanje: Položaj i rad akademske omladine u emigraciji, a naš član da će održati predavanje: Položaj naših narodnih manjina u Italiji, ujedno je odlučeno da će jedan naš član održati referat na kongresu jugoslavenskih nacionalnih studenata u Ljubljani.

Zborovanje akademika emigranata započelo je u subotu 11 maja u prostorijama Kluba primorskih akademika. Naše zborovanje započelo je zajedničkom sjednicom kojoj su prisustvovali članovi upravnog odbora Kluba primorskih akademika, Istarskog akademskog kluba i akademske sekcije društva »Istra-Trst-Gorica« iz Beograda. Sjedenici je prisustvovao i dr. Ivan-Marje Čok, predsjednik Saveza emigranata. Na veče istoga dana prisustvovali su članovi našeg kluba na priredbi Kluba primorskih akademika.

U nedjelju 12 maja poslije podne održao je na radnom dijelu kongresa član našeg kluba kolega Bratulić vrlo uspješni referat: Rad Akademске omladine za braću u inostranstvu. Ljubljansko »Jutro« izrazilo se laskavo o referatu. Za vrijeme svečanog dijela kongresa jugoslavenskih nacionalnih studenata mnogi govornici pokazali su svojim temperamentnim govorima osobite simpatije prema našoj manjini u Italiji. Sa strane studenata emigranata govorio je na svečanom kongresu jugoslavenskih nacionalnih studenata kolega Srećko Dobrila.

U ponedjeljak 13 maja održan je zajednički sastanak članova Kluba primorskih akademika, Istarskog akademskog kluba i akademske sekcije iz Beograda. Sastanak je održan na ljubljanskom Univerzitetu. Sastanku je prisustvovalo preko 60 akademika emigranata. Osim toga bio je zastupan na ovom sastanku i Savez emigranata po dr. L. Čermelj, dalje je bio zastupan organizatorno-propagandni otdjek saveza i Starešinska družina Kluba primorskih akademika.

Sastanak je otvorio predsjednik Kluba primorskih akademika kolega Kor-

šić. Osvrnuo se na prilike u Julijskoj Krajini. Poslije njega govorili su još dr. Čermelj, u ime Saveza, Barković za Istarski akademski klub, Križmančić i drugi.

Nakon pozdravnih govora održao je kolega Srećko Dobrila predavanje: Pitanje naših narodnih manjina u Italiji. Predavanje kolege Dobrile uspjelo je dobro. Nakon njegovog predavanja u kojem je iznio vrlo zanimljive detalje obzirom na naše prilike u Julijskoj Krajini razvila se vrlo živa debata. U debati su sudjelovali dr. Čermelj, Bratulić i mnogi drugi.

Poslije svršene debate održao je predavanje kolega Obad. On je održao predavanje: Položaj i rad akademske omladine u emigraciji. Tema je dobro i iscrpno obrađena. U debati koja se je poslije ovog predavanja razvila sudjelovali su kolega Figar, Dobrila i drugi.

Pročitana je zatim rezolucija, koju je sastanak jednoglasno prihvatio. Rezolucija usvojena na tom sastanku glasi:

Akademici-emigranti iz Julijske Krajine sa ljubljanskog, zagrebačkog i beogradskog Univerziteta, sakupljeni na zajedničkom sastanku u Ljubljani, 13 maja 1935, konstatuju:

1) da je jugoslavenska manjina pod Italijom lišena svih kulturni, političkih i ekonomskih prava, dovedena u jedan neizdrživ položaj, koji u historiji civilizovanih naroda nema primjera.

2) Da u ovakvom daljnjem postupanju vidimo tendenciju čitave italijanske politike, koja teži za potpunim uništenjem našega naroda pod Italijom.

3) Da su najviši ustavni faktori talijanske države, te pojedine talijanske vlade primile pred domaćom i međunarodnom javnošću moralnu obavezu pravednog postupanja sa jugoslavenskom manjinom i da su sve te obaveze bez formalne konvencije bile pogađene postepenim uništavanjem svih manjinskih prava.

Na osnovu gornjih konstatacija, zahtjevamo:

1) Da se jugoslavenskoj manjini u Italiji dadu sva ona prava, koja su već najviši ustavni faktori talijanske države, te pojedine talijanske vlade obećale pred domaćom i međunarodnom javnošću.

2) Da se sva nacionalna i kulturna prava naše manjine zagarantuju jednim međunarodnim ugovorom.

Prema tome, ukoliko ne budu uzeti u obzir ovi naši zahtjevi, smatramo, da će svaki sporazum biti bez ikakve trajne vrijednosti.

U eventualijama bilo je govora i o osnivanju organizacije univerzitetski obrazovanih emigranata. Govorilo se zatim još o nekim aktuelnim pitanjima nakon čega se je ovaj zajednički sastanak akademika emigranata razišao sa nadom da ćemo se ubuduće što češće sastajati i tako međusobno raditi za boljitak našeg naroda. (am)

Savremeni nacionalizam i pitanje manjina

Predavanje Dragovana Šepića u bjelovarskoj »Jadranskoj Straži«

Na poziv mjesnog odbora Jadranske Straže u Bjelovaru održao je Dragovan Šepić u subotu 18. maja uveče predavanje »Savremeni nacionalizam i pitanje manjina«. Predavač je prikazao razvoj nacionalizma u Evropi, iznio njegove prvotne i njegove savremene tendencije zaustavivši se pogotovo na fašizmu i rasizmu. Iza toga je ušao u kritiku međunarodne zaštite manjine i istakao teškoće u kojima se ona nalazi.

Na kraju predavanja je predavač govorio i o pitanju naše manjine pod Italijom i o talijansko jugoslavenskim odnosima.

Aktivni mjesni odbor Jadranske Straže u Bjelovaru nastoji da zainteresuje ovdajšnje građanstvo za sudbinu neoslobođene braće iz Julijske Krajine i nastojat će da doskora priredi još nekoliko predavanja o problemu naše manjine pod Italijom.

NAŠA KULTURNA KRONIKA

„SLOVANSKY PREHLED“ O NAMA

Praska revija »Slovansky Prehled« donasa u broju od aprila o. g. oduzi prikaz o Slavenima u Italiji. Prikaz je napisao naš odlični prijatelj g. Josip Vuga, koji redovito izvješćuje čehoslovačku javnost o našem pitanju, a buduća da ta revija prati sve događaje u slavenskim zemljama i da se čita u svim tim zemljama, to ti prikazi gosp. Vuge imaju veliki publicitet i veliki propagandni značaj.

U pomenutom prikazu piše g. Vuga o novom kursu talijansko-jugoslovenske politike u vezi sa našim narodom pod Italijom. Piše o godišnjoj skupštini društva »Istre« u Zagrebu i citira neke podatke iz izvještaja tajnika Iveše. Razmatra statistiku nepismenosti u Italiji i Julijskoj Krajini i citira »Istru« i neke talijanske novine. Spominje neke slučajeve progona i iznasa teško ekonomsko stanje našeg seljaka. Pišući o ratnim

pripremanima u Abesiniji spominje način mobilizacije u Julijskoj Krajini i zauzima se na značenju njemačke propagande i širenju antifašističkih letaka među naš tamošnji narod. O talijanskim napadima na Francuza Nodeaua i parišku reviju »Illustration«, koja je pisala da u Italiji ima 600.000 Jugoslovena, također piše, a iznasa i fašističke pokušaje za kolonizaciju Talijana u po-graničnim krajevima.

U istom broju je informativna bilješka o emigraciji, o Savezu i našim društvima. Tu se iznasa organizacija Saveza, imena članova direktorija, a spominje se i naša štampa: »Istra«, kalendari i »Mali Istranin«.

Zahvalni smo »Slovanskom Prehledu«, g. Josipu Vugi i piscu članka o emigraciji na pomoći koju nam pružaju u našoj borbi.

Zadar je živo žarište „talijanske“ Dalmacije

Zadarski San Marco, od 11 maja, donosi vijesti o izletima članova fašističkih zabavnih i gimnastičkih udruženja iz Torina, Verčelia i Padove u Zadar. Iz Torina je stiglo 1600 dopolavorista iz Verčelia 1400 dok je iz Padove stiglo 150 članova dalmatinskog iredentističkog udruženja. San Marco ih zove: »Azzuri di Dalmazia« (Dalmatinski plavi). Prije izvjesnog vremena stigla je u Zadar i jedna grupa članova dalmatinskog iredentističkog udruženja iz Terama u Italiji. Ova grupa izletnika brojila je 130 iredentista, koje »San Marco« takodjer naziva »Azzuri di Dalmazia«.

Prilikom dolaska izletnika iz Torina, Verčelia i Padove predsjednik zadarske općine uputio je građanstvu jedan proglas u kome između ostalog kaže, da će »Dalmatinski plavi« iz Padove doći u Zadar, da zajedno sa svojim zadarskim drugovima ponovno afirmišu dalmatinsku vjeru i

svoje nepromjenljive osjećaje odanosti dalmatinskoj stvari.

»Zadar koji je bio luč i svijetlo živost italijanstva i u vrijeme ropstva, veli se u ovom proglasu, osjeća se ponosan zbog časti koja mu se ukazuje onim rodoljubivim hodočašćenjem braće sa one druge strane Mora, sa kojima nas — u svetom imenu Italije i Dučea vežu ideali vjere.«

U toku svečanosti koje su bile priredjene prilikom dolaska ovih izletnika trebalo naglasiti, da je zadarsko udruženje Dopolavoro poklonilo dopolavoristima iz Verčelia dalmatinsku plavu zastavu sa tri leopardove glave. San Marco veli, da je ovom prilikom otisnuta i himna »Dalmazia«, koja je saslušana sa živim uzbuđenjem.

Slične manifestacije bile su priredjene i prilikom dolaska iredentista iz Terama-

GLAVNA SKUPŠTINA EMIGRANT. UDRUŽENJA »ISTRA« U SUŠAKU

Poziv na I. redovitu godišnju glavnu skupštinu.

Emigrantsko udruženje »Istra« u Sušaku prema zaključku Upravnog odbora i §-a 22. društvenih pravila održat će svoju redovnu god. glav. skupštinu dne 3 VI. o. g. u 10 sati prije podne u maloj dvorani Sokolskog Doma u Sušaku sa slijedećim dnevnim redom:

1. Pozdrav predsjednika, 2. Čitanje zapisnika konst. skupštine, 3. Izvještaji funkcionara, 4. Razrješnica dosadašnje uprave, 5. Izbor nove uprave, 6. Izbor nadzornog odbora, 7. Slučajni predlozi.

Prema § 23. društvenih pravila red. glav. skupština može raspravljati i o svakom drugom predlogu podnesenom na glavnoj skupštini. Takav predlog mora biti barem tri dana prije glavne skupštine prijavljen Upravnom odboru.

Pozivaju se svi članovi Udruženja da ovoj I. red. glav. skupštini prisustvuju u punom broju. — Predsjednik.

ŠIBENSKA KATEDRALA — VELIČANSTVENO DJELO ITALIJANSKOG GENIJA U DALMACIJI

Tršćanski »Il Piccolo della sera«, od 15 maja, donosi članak u vezi sa 500-godišnjicom šibenske katedrale i veli, da su ovo veličanstveno djelo arhitekture izgradili talijanski umjetnici. Ima 500 godina, veli list, da se svijet divi ovom čudu talijanske umjetnosti. Da bi dokazao svoju tezu, »Piccolo della sera« veli, da su katedralu zidali Italijani Đordo Orsini, Nikola iz Firenze, braća Masene iz Venecije. Od dalmatinskih umjetnika list pominje samo Rudčića i Stavčića...

BINKOŠTNI IZLET GORICA— LJUBLJANA.

Gorica, maja 1935. — (Agis). — Za Binkošti je podružnica italijanske prometne zveze v Gorici organizirala izlet z autobusom u Ljubljano. Vožnja tja in nazaj s potrebnim policijskim dovoljenjem in prenoćištem stane 75.—

IZLET KAMNIŠKEGA »TABORA«

Tem poćom poročamo, da je izlet emigr. edinic, ki se je nameraval vršiti dne 26 maja t. l. in zaradi nepredvidenih ovir preložen za nedeljo 2 junija.

Bratska društva katera niso dobila vabila in obvestitve o tem izletu a nameravajo se izleta udeležiti, prosimo da nam prijašnje približno število udeležencev, radi organizacije, ker se pričakuje na to izlet obilna udeležba.

Po dosedaj prijavljenem številu udeležencev je uspeh izleta zasiguran.

Podrobnejše v prihodnji številki »Istre«.

VEČER PRIMORSKE MATERE V MARIBORU

Dne 18 o. m. se je vršil v Narodnem Domu v Mariboru »Večer primorske matere«. Ljubljansko »Jutro« pravi v poročilu:

»Večer primorske matere je bil iskrena manifestacija našega zavednega primorskega ženstva za ideale naroda in domovine. Na večer, ki ga je priredil ženski krožek društva »Nanosa«, je prihitela predsednica ljubljanskega Kluba Primorka ga. Marša Gromova, ki so ji navzoćne udeleženke večera dajale priznanje s toplimi aplavzom. Prišle so tudi celjske, murskosloboćke in zagreboćke delegatke zavednega primorskega ženstva. V središču sporeda je bila tola proslavna beseda učiteljice pomoćne škole ge. Drušćkovićeve. Na sporedu so bile tudi številne in lepo izbrane deklamacijske in recitacijske toćke in pa pevske toćke, ki jih je izvajal odlični pevs ikzbor »Jadrans«. Vtisk večera je povzdignil »Nanosov« mandolinistićni odsek.«

IZLETNIŠKI AVTOBUS GORICA— LJUBLJANA.

Gorica, maja 1935. — (Agis). — Merodajni krogi v Gorici pokušajo izposlovati od ministarstva dovoljenje za redno autobusno zvezo Gorica—Ljubljana. Avtobus bi prišiel v poćvek posebnog za izletnike, ker bi vozil vsako nedeljo in praznik. Izletniki ne bi pri tem imeli nobenih sitnosti s potnim listom, ampak bi policijsko oblastvo v Gorici izdajalo posebna skupna dovoljenja za enkratni eno ali dvodnevni prehod meje in vrnitev.

ZAPLIJENA „ISTRE“

Posljednji broj našega lista bio je, na rednom Državnog odvjetnika u Zagrebu, zaplijenjen.

OR-J-EM LAŠKO VABI VSE SVOJE ČLANSTVO NA 5. OBĆNI ZBOR

ki se ko vršil v nedelju dne 26. maja 1935 ob 9 sati zjutraj v mali dvorani Sokolskega doma v Laškem s sledećim sporedom:

1. Otvoritev in poročilo predsednika; 2.poroćilo funkcionarjev; 3. volitev novega odbora; 4. slučajnosti. Odbor

GLAVNA SKUPŠTINA »BRANIBORA«

Branibor, organizacija, koja vodi brigu o Jugoslovenima izvan granica, sa sjedištem u Ljubljani, sazvala je svoju skupštinu za nedjelju.

SMRT NAŠEGA VOJAKA V SARDINJI

Gorica, maja 1935. V Sardiniji je umrl 21-letni vojak Jožef Mavrić, dober in priden fant. Ko je mlati dobila obavestilo, je bil že pokopan. Od bolesti je skoraj znorela. Letela je v cerkev in naroćila zvonjenje, ki naj ji pomaga razkrićati in omiliti prehudo bolest.